
Картування громадянського суспільства в сфері розбудови миру в Україні:

розбудова миру за будь-якою іншою назвою

Тетяна Кисельова

Червень 2019

Тетяна Кисельова, Картування громадянського суспільства в сфері розбудови миру в Україні: розбудова миру за будь-якою іншою назвою, Ініціатива за інклюзивний мир і перехід, Центр досліджень медіації та діалогу НАУКМА, Женева-Київ, 2019

Проведення дослідження і видання цього звіту стало можливим завдяки фінансовій підтримці Шведського Агентства з міжнародної співпраці та розвитку (Sida).

Погляди, висловлені в цій публікації, належать авторам і можуть не збігатися з офіційною позицією Уряду Швеції.

Зміст

1. ВСТУП	4
2. Контекст конфлікту	7
3. Громадянське суспільство в Україні.....	9
3.1. Громадянське та негромадянське суспільство.....	10
3.2. Професійні та низові, центральні та регіональні ОГС.....	11
4. Розбудова миру в Україні – без термінології розбудови миру.....	13
4.1. Відсутність ясності у визначенні розбудови миру в Україні	13
4.2. Політизація і маргіналізація дискурсу про мир і розбудову миру.....	15
4.3. Певна легітимність силового підходу до миру в умовах гібридної війни	16
4.4. Стратегії побудови миру без слова «мир».....	17
5. Громадянське суспільство в сфері розбудови миру в Україні: загальні характеристики.....	19
5.1. Невелика спільнота в сфері розбудови миру з безліччю «бульбашок».....	19
5.2. Неусвідомлена розбудова миру і свідомо не-розбудова миру	20
5.3. Права людини і діалог (правосуддя і мир).....	20
5.4. Проблемна координація.....	21
5.5. Тимчасово окуповані території в Донецькій, Луганській областях та АР Крим	21
6. Основні актори громадянського суспільства в сфері розбудови миру (за функціональним підходом)	23
6.1. Захист.....	23
6.2. Моніторинг.....	25
6.2.1. Моніторинг порушень прав людини	25
6.2.2. Системи раннього попередження в місцевих громадах.....	27
6.2.3. Інші види моніторингу.....	28
6.3. Адвокація та суспільна комунікація	29
6.4. Соціалізація – зміна ставлення до культури миру.....	32
6.4.1. Педагогіка миру.....	32
6.4.2. Журналістика миру.....	35
6.4.3. Фасилітовані діалоги	35
6.4.4. Інші заходи з просування культури миру.....	38
6.5. Соціальна згуртованість – об'єднання людей	39
6.5.1. Об'єднання людей за допомогою професійно фасилітованого діалогу	39
6.5.2. Об'єднання людей за допомогою іншої діяльності.....	40
6.6. Посередництво через лінію розмежування та включення громадянського суспільства в політичні переговори	41
6.7. Надання послуг як відправна точка в розбудові миру.....	42
7. ВИСНОВКИ.....	44
8. Додатки.....	46
Додаток 1. Список респондентів та учасників семінарів із обговорення результатів дослідження..	46
Додаток 2. Вибрані джерела щодо громадянського суспільства та розбудови миру в Україні...48	

1. ВСТУП

Пропонований звіт підготовлено Центром досліджень медіації та діалогу Національного університету «Києво-Могилянська академія» (Україна) за запитом «Ініціативи за інклюзивний мир і перехід» (ІРТІ, Женева, Швейцарія) в рамках проекту «Вплив на локальний мир» (2018-2019 рр.). Метою картування було отримання інформації про локальний контекст і створення основи для рефлексії та обміну досвідом із місцевими партнерами і стейкхолдерами в Україні. Завдання цього дослідження:

- підготувати попередній огляд громадянського суспільства, його динаміки та функцій розбудови миру в Україні;
- ініціювати спільну дискусію на предмет актуальності та можливості застосування в контексті України концептуального підходу «Громадянське суспільство і розбудова миру», розробленого раніше ІРТІ.

Емпіричну базу для звіту склали наступні джерела:

- більш ніж двадцятирічний досвід автора в сфері наукових досліджень і співпраці зі спільнотою медіаторів в Україні;
- два емпіричних дослідження Тетяни Кисельової з діалогів на рівні громадянського суспільства в Україні, які включали інтерв'ю та фокус-групові дискусії;¹
- дев'ять додаткових інтерв'ю з українськими та міжнародними експертами, проведеними спеціально для цього дослідження (див. додаток 1);
- наукова література; інтернет-джерела і джерела в соціальних мережах (Facebook), присвячені громадянському суспільству і розбудові миру в Україні; основні програмні документи міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ, ЄС) та уряду України, що мають відношення до розбудови миру;
- зворотний зв'язок українських національних і регіональних організацій громадянського суспільства (ОГС), які працюють у різних функціях розбудови миру, який вони надавали на двох семінарах, проведених для обговорення результатів дослідження в лютому 2019 року в Києві.

Виходячи зі своєї основної мети, звіт не надає вичерпного переліку всіх організацій, що працюють у сфері розбудови миру в Україні, або всіх видів діяльності, які відповідають функціональному підходу ІРТІ. Крім того, звіт не дає оцінки ефективності діяльності конкретних організацій або функцій. У звіті наводяться приклади діяльності окремих акторів в розрізі кожної функції розбудови миру і пропонуються деякі попередні пропозиції щодо прогалів і можливої взаємодії між різними функціями розбудови миру в Україні. Дослідження загалом стосується українського громадянського суспільства і виключає аналіз діяльності міжнародних неурядових організацій. Міжнародні організації фігурують в цьому звіті в разі, якщо вони є єдиними, хто займається діяльністю в рамках конкретної функції, і українських ОГС, які займаються цією діяльністю, не було ідентифіковано.

---

1. Тетяна Кисельова, «Розуміючи діалог: Аналітичний звіт за результатами опитування учасників діалогів в Україні» (Київ: Центр досліджень медіації та діалогу, 2018); Тетяна Кисельова та Джулія фон Добенек, «Діалоги на рівні громадянського суспільства в Україні: основні тренди та ризики» (Франкфурт/Одер: Центр Медіації Миру, 2017), <https://md.ukma.edu.ua/publications/>

Функціональний підхід ІРТІ і його адаптація до українського контексту

Для проведення дослідження, результати якого викладено в цьому звіті, використовувалася методологія функціонального аналізу громадянського суспільства в сфері розбудови миру «Ініціативи за інклюзивний мир і перехід» (ІРТІ).² Цю методологію було розроблено на основі результатів порівняльного дослідницького проекту «Громадянське суспільство і розбудова миру – критична оцінка» (2010), в якому вивчалось, як громадянське суспільство в різних контекстах сприяє досягненню мети розбудови миру в широкому сенсі. Отримані результати вказували на певні закономірності в діяльності громадянського суспільства, а також на фактори, які посилювали або послаблювали ефективність громадянського суспільства в справі розбудови миру. Діяльність громадянського суспільства в сфері розбудови миру було розділено на сім функцій, які воно може виконувати на різних етапах конфлікту і мирного процесу:

1. **захист** населення і громад від насильства з боку всіх конфлікуючих сторін, коли держава не може або не хоче виконувати цю функцію, а також в якості попередньої умови для будь-якої іншої діяльності з розбудови миру;
2. **моніторинг** конфліктної динаміки і проблем, що виникають в ситуації конфлікту, зокрема, моніторинг порушень прав людини, питань припинення вогню і виконання мирних угод, а також моніторинг у рамках програм раннього попередження конфліктів;
3. **адвокація** розбудови миру і питань безпеки людини за допомогою публічної комунікації, масових акцій або адвокації «за сценою»;
4. **внутрішньогрупова соціалізація** для стимулювання зміни стереотипів, створення потенціалу для культури миру і розширення прав і можливостей маргіналізованих груп населення;
5. **посилення соціальної згуртованості** для об'єднання людей з різних груп у напрямку мирного співіснування;
6. **посередництво і фасилітація** між громадянами, державою або сторонами конфлікту, часто на підтримку інших функцій розбудови миру;
7. **надання послуг та проекти з розвитку** як відправна точка для розбудови миру.

Розуміння кожної функції і видів діяльності залежить від контексту. Залежно від свого мандата і тематичної спрямованості організації громадянського суспільства (ОГС) можуть зосередитися на одній конкретній функції або об'єднати декілька функцій у рамках однієї стратегії. Громадянське суспільство не обов'язково є єдиним актором, який виконує конкретну функцію розбудови миру, але воно може відігравати особливу роль поряд із державою або міжнародними ініціативами, такими як міжнародні миротворчі операції, регіональні або урядові ініціативи.

Функціональний підхід дозволяє більш широко подивитися на всі існуючі соціальні сили, які можуть сприяти досягненню миру, а не фокусуватися виключно на конкретному секторі або виді організацій. Картування громадянського суспільства в Україні з використанням цього концептуального підходу дозволило перевірити його корисність як інструменту класифікації, аналізу і вироблення стратегії. Це дослідження допомогло отримати уявлення і заявити про різні аспекти розбудови миру громадянським суспільством в Україні; внесло деяку ясність у питанні «хто чим займається в сфері розбудови миру», а також стало відправною точкою для роздумів про те, що необхідно зробити на конкретному етапі конфлікту або процесу.

---

2. Thania Paffenholz, *Civil Society and Peacebuilding: A Critical Assessment* (Lynne Rienner Boulder, 2010).

У цілому застосування функціонального підходу ІРТІ до українського контексту було плідним, усі функції розбудови миру було ідентифіковано більшою або меншою мірою. Тим не менш, деякі корективи були необхідні.

При аналізі українського контексту дослідники зіткнулися з труднощами щодо двох функцій – соціалізації та соціальної згуртованості. З огляду на наявність декількох конкуруючих наративів конфлікту в Україні і, отже, суперечливі уявлення про те, хто є сторонами конфлікту, початкова відмінність ІРТІ між соціалізацією як внутрішньогруповою діяльністю і соціальною згуртованістю як міжгруповою діяльністю, спрямованою на об'єднання людей із різних конфліктуючих груп, було проблематичним. В українському контексті, де немає чітких конфліктуючих груп, діяльність громадянського суспільства по роботі з людьми можна розглядати і як «внутрішньогрупову», і як «міжгрупову» в залежності від обраного наративу конфлікту і теорії змін конкретної організації, яка здійснює цю діяльність. Ці суб'єктивні чинники досить складно визначити в рамках методології цього дослідження (у багатьох випадках кабінетні та інтернет-дослідження не дають інформації про теорії змін організацій, а взяти інтерв'ю у всіх відповідних організацій неможливо). Проте відмінність між функцією соціалізації і соціальною згуртованістю було збережено в цьому звіті наступним чином: соціалізація включає в себе діяльність, спрямовану на просування культури миру, таку як педагогіка миру, журналістика миру і т. ін. Соціальна згуртованість може включати ті ж види діяльності, що і соціалізація, але відкрито залучає людей із різних соціальних груп незалежно від того, як ці групи були визначені та ідентифіковані (наприклад, люди зі Сходу і Заходу України; ВПО і місцеві громади; українське і російське громадянське суспільство тощо).

Крім того, учасниками семінарів із обговорення результатів дослідження було запропоновано додаткові функції розбудови миру в Україні, які не відокремлюються в методології ІРТІ, а саме – зцілення від травм (яке в цьому звіті об'єднано з сьомою функцією з надання послуг) і розробка законопроектів (у звіті інтегровано в функцію адвокації). Функція законотворчості громадянського суспільства в Україні дійсно може мати потребу в окремому аналізі, тому що українське громадянське суспільство з його високим рівнем професіоналізму і великим доконфліктним досвідом витрачає багато часу і зусиль на розробку законопроектів і успішно робить це, у багатьох випадках без допомоги міжнародних експертів. Цей звіт, однак, йде за первісною логікою семи функцій методології ІРТІ, залишаючи додаткові функції для подальших досліджень.

2. Контекст конфлікту

Суспільний контекст до 2014 року в Україні характеризувався незавершеним пост-тоталітарним переходом до демократичної форми правління, що призвело до гібридної демократії і конкурентної олігархії зі слабкими демократичними інститутами, низьким рівнем довіри до держави і державних інститутів. Судова система сприймалася населенням як корумпована, що частково стало поштовхом для кризи. У 2014 році ані український уряд, ані громадянське суспільство не були готові до великомасштабного збройного насильства і не мали досвіду роботи в таких ситуаціях.

Водночас в Україні в цей період вже активно діяло і швидко розвивалося громадянське суспільство, в тому числі професійна спільнота медіаторів і фасилітаторів діалогу, які пройшли підготовку задовго до 2013 року.³ Був певний ступінь свободи засобів масової інформації (існувало безліч конкуруючих засобів масової інформації, багато з яких контролювалися олігархами, але деякі були дійсно незалежними), а також високий рівень доступу населення до інтернету і соціальних мереж.⁴ Крім того, Україну не можна вважати неспроможною державою (failed state) ані до, ані після 2014 року – її державні інститути функціонували навіть в найбільш загрозливих періодах кризи.

У 2014 році на території України почався збройний конфлікт. Навесні 2014 року півострів Крим було незаконно анексовано Російською Федерацією. Одночасно в деяких районах Східної України відбулися збройні зіткнення, в результаті яких утворилися два самопроголошених і невизнаних сепаратистських утворення – так звані «ЛНР/ДНР» – на східному кордоні між Україною і Росією. На даний час близько 8% території України не контролюється урядом України. В результаті військових дій загинуло більше 13 000 осіб.⁵ Хоча дві угоди про припинення вогню – Мінськ I і Мінськ II – було підписано в 2015 році за посередництва ОБСЄ, вони залишаються невиконаними, а обстріли низької інтенсивності з обох сторін тривають і під час публікації цього звіту (червень 2019 р.).

Конфлікт характеризується високим рівнем невизначеності та гібридності практично у всіх аспектах. Корінні причини конфлікту не пов'язані з якимось одним фактором; ані етнічні, ані мовні, ані політичні розбіжності, ані структурна економічна нерівність між регіонами не могли б спровокувати збройні зіткнення такої сили. Більшість дослідників сходяться на думці, що без зовнішнього втручання Росії з метою інспірувати, направити і підтримати заворушення в деяких районах Донецької і Луганської областей збройний конфлікт не міг би відбутися.⁶ Росія продовжує підтримувати два самопроголошених утворення військовими, людськими, фінансовими і організаційними ресурсами, створюючи таким чином гібридний конфлікт, який поєднує в собі елементи зовнішньої агресії і локального конфлікту. Офіційні російські та українські нарративи розходяться в тому, що Україна покладає всю відповідальність на Росію за зовнішню агресію і міждержавну війну на території України, в той час як Росія повністю заперечує свою присутність в Україні і просуває нарратив про внутрішню міжетнічну громадянську війну в Україні.⁷

3. Tatiana Kyselova, «Professional Peacemakers in Ukraine: Mediators and Dialogue Facilitators before and after 2014,» *Kyiv Mohyla Law and Politics Journal* 3, no. 1 (2018): 117-36, <https://md.ukma.edu.ua/publications/>

4. Більше про засоби масової інформації та конфлікт див. <http://ijnet.org/en/blog/interview-alisa-sopova-lessons-state-ukrainian-media>

5. <https://www.unian.ua/war/10416486-zhertvami-viyni-na-donbasi-stali-mayzhe-13-tisyach-lyudey-oon.html>

6. Tatyana Malyarenko, and Stefan Wolff, «The Logic of Competitive Influence-Seeking: Russia, Ukraine, and the Conflict in Donbas,» *Post-Soviet Affairs* 34, no. 4 (2018): 1-22; Andrew Wilson, «The Donbas in 2014: Explaining Civil Conflict Perhaps, but Not Civil War,» *Europe-Asia Studies* 68, no. 4 (2016): 631-52.

7. Valeria Lazarenko, «Conflict in Ukraine: Multiplicity of Narratives About the War and Displacement,» *European Politics and Society* (2018): 1-17.

Міжнародна спільнота відреагувала на конфлікт економічними санкціями і політичним тиском на Росію, засудженням російської агресії проти України і наданням військової допомоги і зброї для Збройних сил України. З іншого боку, мирні переговори було розпочато ще влітку 2014 року. Більш того, перші проекти громадянського суспільства в області розбудови миру було профінансовано міжнародними донорами також ще восени 2014 року.

Конфлікт характеризується інтрасоціальними конфліктними розломами (*intra-societal conflict divides*), які поширені по всій країні і не зосереджені виключно вздовж лінії зіткнення, де відбуваються бойові дії. Численні конфліктні розломи не засновані на ознаках приналежності до певної етнічної чи іншої меншини, а залежать від індивідуальної самоідентифікації і включають в себе багато елементів – етнічні, мовні, релігійні, історичні, демографічні, політичні, економічні тощо. Крім того, ідентичності населення в Україні характеризуються високим рівнем нестабільності, і цілком ймовірно, що це стосується навіть етнічної приналежності – деякі люди, які проживали на території України в 2003 році та ідентифікували себе як етнічні росіяни, тепер, ймовірно, ідентифікують себе як етнічні українці і навпаки.⁸ Отже, в конфлікті немає чітко ідентифікованих сторін конфлікту, і тому цільові групи примирення також залишаються під питанням.

Нарешті, на сучасному етапі Україна переживає практично всі відомі фази конфлікту одночасно. Заходи з превенції конфліктів здійснюються на сході, а також на заході та півдні країни. Гарячий конфлікт очевидний навколо лінії зіткнення і прилеглої сірої зони. Пост-конфліктне відновлення відбувається в тих районах Донецької і Луганської областей, які були звільнені збройними силами України (ЗСУ) в 2014-2015 роках. Водночас із огляду на те, що збройне насильство було локалізовано і впевнено стримується ЗСУ уздовж лінії зіткнення на сході України, інші регіони країни не відчувають сильних прямих наслідків війни і живуть в невизначеному стані «ні мир, ні війна».

Рівень насильства і поляризації в суспільстві в цілому не дуже високий, але постійно зростає, особливо під час значних політичних подій, таких як вибори. У той час як рівень прямого збройного насильства в даний час стримується уздовж лінії зіткнення Збройними силами України і моніториться Спеціальною Моніторинговою Місією ОБСЄ,⁹ зростає взаємна недовіра і поляризація населення по обидва боки лінії зіткнення. Крім того, всередині контрольованих територій посилюється поляризація і роздробленість суспільства на всіх рівнях, включаючи саме громадянське суспільство, а також радикалізація політичної і соціальної сфери, зокрема посилення правих націоналістичних рухів.¹⁰

Засоби масової інформації та політичний дискурс сприяють і маніпулюють поляризацією населення в політичній сфері, протиставляючи державу та активістів громадянського суспільства, людей по обидва боки лінії зіткнення тощо, особливо в контексті президентських і парламентських виборів в 2019 році. Нарешті, 2018-2019 роки були відзначені серією насильницьких нападів на активістів громадянського суспільства по всій Україні (понад 50 нападів, за даними Freedom House). Випадок із Катериною Гандзюк, активісткою з Херсона, яка померла в листопаді 2018 року після кислотної атаки, є найбільш відомим. Безкарність нападників і повільна реакція поліції та інших державних органів призвели до того, що деякі експерти прийшли до висновку про «скорочення простору для громадянського суспільства в Україні», або навіть про початок «війни з громадянським суспільством».¹¹

8. Volodymyr Kulyk, «Identity in Transformation: Russian-Speakers in Post-Soviet Ukraine,» *Europe-Asia Studies* 71, no. 1 (2019): 156-78; Gwendolyn Sasse and Alice Lackner, «War and Identity: The Case of the Donbas in Ukraine,» *Post-Soviet Affairs* 34, no. 2-3 (2018): 139-57.

9. <https://www.osce.org/uk/special-monitoring-mission-to-ukraine>

10. Vyacheslav Likhachev, «Far-Right Extremism as a Threat to Ukrainian Democracy,» *Nations in Transit Brief* (2018).

11. <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/in-ukraine-attacks-on-civil-society-spread-to-the-regions>

3. Громадянське суспільство в Україні

Загалом розуміння громадянського суспільства в Україні співпадає з розумінням громадянського суспільства на Заході. Громадянське суспільство в Україні визначається як «сфера суспільних відносин поза сім'єю, державою та бізнесом, де люди об'єднуються для задоволення і/або просування їхніх спільних інтересів, спільних цінностей».¹² У цьому звіті всі організаційні форми формалізованого українського громадянського суспільства будуть називатися організаціями громадянського суспільства (ОГС), а громадські організації – неурядовими організаціями (НУО). За різними даними, кількість зареєстрованих ОГС в Україні становить близько 250 тис., тоді як НУО складають найбільшу частку ОГС – понад 80 тис. організацій.¹³ За приблизними оцінками, активних ОГС в Україні близько 20 тис.¹⁴

Основні характеристики українського громадянського суспільства з точки зору його сильних і слабких сторін у відносинах з державою залишаються неоднозначними. До 2014 року багато експертів характеризували громадянське суспільство як слабке і не здатне впливати на державну політику.¹⁵ Після Революції Гідності в 2013-2014 рр. українське громадянське суспільство набрало обертів і наразі продовжує зростати, зокрема завдяки активній міжнародній підтримці.¹⁶ Водночас через п'ять років після Революції Гідності деякі експерти прийшли до висновку, що безпрецедентне зростання благодійних пожертв і волонтерської діяльності,¹⁷ збільшення числа громадських активістів у державних структурах, створення численних формалізованих механізмів для включення громадянського суспільства в ухвалення рішень, тим не менш, не призвели до серйозного посилення впливу громадянського суспільства на політичну сферу.¹⁸ Хоча кількість громадських організацій та людей, що беруть участь в їхній діяльності, зростає, загальне залучення населення в діяльність громадянського суспільства залишається низькою. Опитування USAID показало, що тільки 15% респондентів було тим чи ншим чином залучено до роботи громадських організацій.¹⁹

Більш детальний огляд українського громадянського суспільства див. у дослідженнях Наталії Шаповалової²⁰ та в спеціальному випуску журналу «Журнал права і політики Києво-Могилянської академії».²¹ Нижче аналізуються характеристики громадянського суспільства, які мають відношення до розбудови миру і цього дослідження.

12. Л. Паливода, Вінніков, О., Купрій, В., Громадянське суспільство України – Звіт за результатами дослідження (Київ, 2016), <http://dhrp.org.ua/uk/publikatsii/1167-20160421-ua-publication>

13. Susan Worschech, "New Civic Activism in Ukraine: Building Society from Scratch?," *Kyiv-Mohyla Law and Politics Journal*, no. 3 (2017): 23-45., page 30.

14. EU Roadmap for Engagement with Civil Society in Ukraine 1918-2020, https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/59934/ukraine-eu-country-roadmap-engagement-civil-society-2018-2020_en

15. Povilas Žielys and Rūta Rudinskaitė, «Us Democracy Assistance Programs in Ukraine after the Orange Revolution,» *Communist and Post-Communist Studies* 47, no. 1 (2014): 81-91; Victor Stepanenko, „Civil Society in Post-Soviet Ukraine: Civic Ethos in the Framework of Corrupted Sociality?," *East European Politics and Societies* 20, no. 4 (2006): 571-97; Kseniia Gatskova and Maxim Gatskov, «Weakness of Civil Society in Ukraine: A Mechanism-Based,» (IOS Working Papers, 2012).

16. Olga Burluk, Natalia Shapovalova, and Kateryna Zarembo, "Civil Society in Ukraine: Building on Euromaidan Legacy," *Kyiv-Mohyla Law and Politics Journal*, no. 3 (2017): 1-22.

17. Worschech, "New Civic Activism in Ukraine: Building Society from Scratch?," 31.

18. ICDS, National Resilience Building: Whole-of-Society Security in Ukraine (2016), 5, <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2016/ukraine>

19. USAID, Civic Engagement Poll (2017), <https://dif.org.ua/uploads/pdf/17388921135a2ea86ba91ea7.14461295.pdf>

20. Natalia Shapovalova, *Assessing Ukrainian Grassroots Activism Five Years after Euromaidan* (Carnegie Europe, 2019); USAID, *Ukraine Civil Society Sectoral Assessment* (2018), https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00TDQ5.pdf

21. <http://kmlpj.ukma.edu.ua/issue/view/7148/showToc>

3.1. Громадянське та негромадянське суспільство

Загалом експерти підкреслюють, що відмінною рисою українського громадянського суспільства є «відданість цінностям, які в цілому є позитивними і не засновані на ненависті і різних формах дискримінації, а базуються на принципах верховенства права, поваги прав і свобод людини, суспільної моралі, громадянського активізму».²² Проте учасники семінарів із обговорення результатів цього дослідження вказали на деякі групи офіційно зареєстрованого громадянського суспільства в Україні, які вони, ймовірно, вважають «негромадянським суспільством» і з яким вони не хотіли б асоціюватися.

По-перше, було відзначено зростання праворадикальних рухів в Україні. Хоча дані наукових досліджень показують, що крайні праві групи не мають реальної можливості стати домінуючою силою в українському суспільстві, вони розпалюють етнічну і релігійну нетерпимість і беруть участь у нападах на учасниць феміністичного руху, представників спільноти ЛГБТ, етнічних меншин і біженців. Найбільш загрозливою ознакою є те, що український уряд, схоже, не має стратегії боротьби з цими явищами, і в багатьох випадках акти насильства залишаються безкарними.²³ У 2017-2018 роках націоналістична політична партія «Національний корпус»²⁴ створила парамілітарну організацію «Національні дружини»,²⁵ які активно набирали в свої ряди людей через свій веб-сайт, зокрема, колишніх комбатантів. Залишається неясним, наскільки є чисельними ці Дружини і в яких регіонах вони працюють (ймовірно, по всій Україні). Нацдружини діють відповідно до Закону України 2000 року,²⁶ який дозволяє створення воєнізованих формувань для сприяння поліції у підтримці порядку в громадах. Хоча відповідно до закону Нацдружини не мають повноважень застосовувати силу щодо громадян і повинні діяти в координації з поліцією і під її пильним наглядом, є побоювання, що Дружини можуть виходити за рамки свого мандата, що може призвести до фактичної дестабілізації ситуації.²⁷ Учасники семінарів із обговорення результатів дослідження прийшли до думки, що ці групи не можуть розглядатися як громадянське суспільство.

По-друге, в Україні завжди існувала меншість громадянського суспільства – «кишенькові» громадські організації (за аналогією з організаціями «гонго» - GONGO), які зареєстровані відповідно до закону і формально очолюються активістами, але насправді їх створюють і підтримують державні структури або політичні партії. За відсутності досліджень залишається неясним, як ці організації можна ідентифікувати і в якій мірі вони можуть або не можуть розглядатися як частина громадянського суспільства.

Нарешті, учасники семінарів із обговорення результатів цього дослідження відзначили, що недержавні збройні суб'єкти, які беруть участь у збройних зіткненнях в зоні конфлікту, не можуть відноситися до громадянського суспільства і повинні розглядатися скоріше як частина кримінальних структур.²⁸

22. Л. Паливода, Вінніков, О., Купрій, В., Громадянське суспільство України – Звіт за результатами дослідження, 12.

23. Vyacheslav Likhachev, «Far-Right Extremism as a Threat to Ukrainian Democracy», Nations in Transit Brief (2018).

24. <http://nationalcorps.org/>

25. <http://ndrugua.org/about-us/>

26. Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», No. 1835-III від 22.06.2000, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14>

27. BBC Ukraine «Who and Why Has Established National Druhyny?», <https://www.bbc.com/ukrainian/features-42859649>

28. Vladimir Rauta, "Proxy Agents, Auxiliary Forces, and Sovereign Defection: Assessing the Outcomes of Using Non-State Actors in Civil Conflicts," Southeast European and Black Sea Studies 16, no. 1 (2016): 91-111.

3.2. Професійні та низові, центральні та регіональні ОГС

Дослідження організацій громадянського суспільства, які існують, пропонують неоднозначні оцінки низового активізму в Україні.

З одного боку, українське законодавство і відповідні політики забезпечують достатньо сприятливе середовище для розвитку громадянського суспільства. Існуюча процедура реєстрації досить проста і недискримінаційна, і держава, як правило, не обмежує права на реєстрацію для організацій громадянського суспільства. Тому не дивно, що кількість ОГС стрімко зростає. Крім того, там, де в інших країнах неформальні групи і структури самоорганізації можуть існувати без легалізації, в Україні такі групи повинні бути легалізовані та зареєстровані (релігійні групи, активні інтелектуальні еліти, такі як письменники, художники, співаки, вчені, люди в сільських і міських громадах на рівні будинку, вулиці, кварталу і т. ін.). Система реєстрації є досить всеосяжною і пропонує організаційні форми для більшості видів діяльності громадянського суспільства.²⁹

З іншого боку, деякі дослідники, наприклад Наталя Шаповалова, налаштовані більш критично щодо домінування формального громадянського суспільства та ігнорування низового активізму. Вона пише, що «незважаючи на великий ентузіазм, активізм на низовому рівні в Україні все частіше і частіше залишається на самоті, часто невидимий для багатьох донорів та професійних НУО, що перебувають у Києві і фінансуються донорами».³⁰ Крім того, «фінансування іноземних донорів слабо диверсифіковане, гранти, в основному, отримують професійні ОГС із попередньою історією роботи з грантами. Новостворені та невеликі ОГС, а також неформальні громадські ініціативи відчувають нестачу фінансування».³¹ Незважаючи на очевидну критику, розмір і склад незареєстрованого громадянського суспільства в Україні залишаються невивченим, оскільки наразі відсутні комплексні дослідження з цієї теми.³²

Експерти, з якими проводилися інтерв'ю в цьому проекті, вважають, що низове громадянське суспільство в Україні досить нестабільне і коливається між формальними і неформальними формами.³³ Наприклад, багато місцевих активістів дійсно мають певні офіційні зв'язки з місцевими НУО, але в багатьох випадках вважають за краще діяти самостійно. Може бути й інакше: як тільки донори або міжнародні організації вступають у контакт із активістами на низовому рівні, у тих з'являється стимул зареєструвати НУО, що можна легко зробити, відповідно до українського законодавства. Таким чином, цілком можливо, що характер взаємодії між офіційними професійними НУО та неформальними активістами на низовому рівні дуже гнучкий, межі розмиті і зміщуються, так що буває важко визначити, «хто є хто».

Крім того, криза 2014 року стала важливою віхою в розвитку українського громадянського суспільства в плані реконфігурації можливостей ОГС. Після 2014 року з'явилося багато нових ОГС, які почали конкурувати з тими, хто працював до цього.³⁴ ОГС, створені після 2014 року, змогли зреагувати на потреби населення і запити донорів з більшою

29. Л. Паливода, Вінніков, О., Купрій, В., Громадянське суспільство України – Звіт за результатами дослідження, 51.

30. Shapovalova, Assessing Ukrainian Grassroots Activism Five Years after Euromaidan.

31. USAID, Ukraine Civil Society Sectoral Assessment (2018), 5, https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00TDQ5.pdf

32. <https://mistosite.org.ua/uk/articles/the-development-of-urban-grass-roots-initiatives-network-in-5-ukrainian-cities-kyiv-kharkiv-lviv-ivano-frankivsk-and-odesa>

33. Інтерв'ю з представником міжнародної миротворчої НУО, яка працює в Україні.

34. Global Office NGO, The Dynamics of the Public Sector Development in the East of Ukraine (2018), <http://globaloffice.org.ua/en/doslidzhennya-goeast-dinamika-rozvitku-gromadskogo-sektoru-shodu-ukrayini/>

швидкістю і гнучкістю. Виник цілий новий рух добровольців, які працюють у сфері гуманітарної допомоги людям, постраждалим у результаті конфлікту. Ті ОГС, які фізично розташовані на сході і півдні країни, отримали більше уваги з боку донорів та міжнародних організацій через їхню близькість до зони конфлікту. Це призвело до деякої напруженості між старими досвідченими центральними/національними ОГС та новими недосвідченими ОГС, розташованими в регіоні конфлікту, що посилює конкуренцію з приводу фінансування.

Інтерв'ю в рамках цього дослідження висвітлили судження деяких місцевих ОГС про те, що «кияни» не розуміють місцевого культурного контексту і обставин війни, тоді як центральні ОГС вважають, що у нових ОГС не вистачає досвіду, і вони використовують свою географічну конкурентну перевагу. За словами одного з респондентів цього дослідження,

Виникають хаотичні ініціативи навколо розбудови миру – Луганська і Донецька області перетворюються в треш. Маса нових незрозумілих НУО без експертизи, без підготовки і з грантоїдським ставленням до справи. Це дрібні організації, «одноденки»; але їх багато. Ну ось з цієї серії нещодавній запит від донора – проведіть багато одноденних тренінгів так, щоб за один день дати і права людини і медіацію; тобто, це самі донори провокують грантоїдство.³⁵

Крім того, існує помітна проблема відтоку мізків з місцевих ОГС до міжнародних організацій та національних ОГС, розташованих в Києві.

*****

На завершення хотілося б відзначити: незважаючи на те, що українське громадянське суспільство агалом досить схоже на громадянське суспільство в західному контексті, воно не є однорідним і єдиним. У рамках цього дослідження було дуже важко охопити низове локальне громадянське суспільство. Щоб вирішити цю проблему, в рамках цього проекту було проведено семінар із обговорення результатів дослідження для представників низових місцевих ОГС, здебільшого зі сходу України (7-8 лютого 2019 р.). Проте слід визнати, що ресурси, доступні для дослідження і його методологія, а також відсутність досліджень низового громадянського суспільства в Україні не дозволили отримати повну картину розбудови миру і його функцій на низовому рівні.

---

35. Інтерв'ю з українським практиком в сфері розбудови миру.

4. Розбудова миру в Україні – без термінології розбудови миру

4.1. Відсутність ясності у визначенні розбудови миру в Україні

Термін «*peacebuilding*» погано перекладається українською та російською. Виходячи з поточного використання, цей термін перекладається як «миротворчість». Термін «розбудова миру» або «миробудування» як такий до кризи широко не вживався, він був нещодавно введений в обіг серед представників громадянського суспільства і, ймовірно, отримає більш широке поширення. Цей звіт використовує поняття «розбудова миру» відповідно до рекомендацій Міністерства з питань тимчасово окупованих територій і ВПО України.³⁶

Використання і значення терміну «розбудова миру» громадянським суспільством України (понад 250 тис. ОГС) вимагає окремого дослідження. Це дослідження виявило лише кілька визначень миробудування українськими ОГС. Наприклад, Українська миротворча школа визначає громадянську розбудову миру (миротворчість) як «комплекс заходів, спрямованих на запобігання і трансформацію насильницьких конфліктів інститутами громадянського суспільства».³⁷ Однак які саме заходи розглядаються в якості розбудови миру, залишається неясним. Ще одну спробу визначити пріоритети громадянського миробудівництва в Україні було зроблено українським відділенням Глобального партнерства щодо запобігання збройних конфліктів (GPPAC, Україна)³⁸ в 2017 році. Було визначено наступні пріоритети:

1. Консолідація українського суспільства, зміцнення довіри між різними групами за рахунок залучення широких верств населення до конструктивної взаємодії, спрямованої на розвиток ефективних демократичних інститутів держави і суспільства.
2. Сприяння інтеграції спільнот з урахуванням нових категорій (постраждалих від соціально-політичних подій і збройного конфлікту).
3. Створення майданчиків, розвиток і впровадження підходів, механізмів і практик, що дозволяють успішно запобігати насильству, знаходити взаємовигідні рішення в конфліктних ситуаціях.
4. Робота з населенням, яке опинилося заручниками політичної ситуації, в тому числі «регуманізація», створення умов для мирної взаємодії людей, які опинилися по різні боки конфлікту.

Дане дослідження не виявило жодних свідчень того, що наведені вище визначення та пріоритети розбудови миру були включені в інші документи або якимось інакше підтримані іншими ОГС.³⁹

Уряд України прийняв за основу визначення розбудови миру, що використовується в документах ООН та інших міжнародних організацій. У посібнику, виданому Міністерством з питань тимчасово окупованих територій і ВПО України, розбудова миру розуміється відповідно до Державної цільової програми відновлення та розбудови миру, яка, в свою чергу, запозичила визначення розбудови миру з документу «Оцінка відновлення і розбудови миру в Україні»

---

36. MTOT, Збройний конфлікт в термінах (Путівник для України), 2019, <https://mtot.gov.ua/files/uploads/082efe10-a3e0-11e9-9b89-731f32e113d5.pdf>

37. <https://peace.in.ua/holovna/about/>

38. GPPAC, Civil Peacebuilding Strategy for Ukraine (2017) (on file with the author)

39. Ibid.

ООН, ЄС і Світового Банку. Однак жоден із цих документів не дає однозначного визначення розбудови миру і визначає його в комбінації з терміном «соціальна стійкість»:

Розбудова миру і соціальна стійкість включають створення механізмів для досягнення соціальної єдності та відбудови довіри, сприяння культурному діалогу та вихованню толерантності, посилення ролі інститутів громадянського суспільства, забезпечення психологічної та соціальної підтримки населення, постраждалого від конфлікту, розвитку місцевого самоврядування у контексті децентралізації, створення самодостатніх територіальних громад, здатних до саморозвитку та підвищення рівня захисту населення й громадської безпеки.⁴⁰

Таким чином, коли термін «розбудова миру» використовується в нормативних документах уряду України, підкреслюється концепція «позитивного миру», пов'язаного з соціально-економічним відновленням і демократичними реформами, в той же час опускаються прямі посилення на «негативний мир» (припинення збройного насильства на сході країни) і примирення.

Нарешті, міжнародні організації та донори, які працюють в Україні, покладаються на визначення розбудови миру, засновані головним чином на документах ООН,⁴¹ і дають лише деякі натяки на те, що може означати розбудова миру в українському контексті. Наприклад, «Оцінка відновлення і розбудови миру в Україні» (РПА) ООН, ЄС і Світового Банку говорить про те, що

компонент соціальної стійкості, розбудови миру і громадської безпеки охоплює питання, пов'язані з відновленням соціальної структури суспільства, яка є важливою основою для будь-якого ефективного і стійкого процесу відновлення, що включає в себе підтримку постраждалого в результаті конфлікту населення... шляхом надання підтримки джерел і засобів існування, забезпечення захисту і сприяння примиренню, відновлення миру і доступу до правосуддя.⁴²

В умовах наявності численних і суперечливих підходів до розбудови миру⁴³ це дослідження ідентифікувало досить прагматичний підхід, який, можливо, виник серед міжнародних організацій і донорів. Він полягає в тому, що будь-яка діяльність, яка здійснюється в (найчастіше довільно намальованій) географічній зоні конфлікту, розглядається, як розбудова миру. Наприклад, спорудження школи або адміністративної будівлі в зоні конфлікту вважається розбудовою миру, тоді як проекти зі спорудження таких же будівель, але розташованих трохи західніше – за межами зони конфлікту – не вважається розбудовою миру і підпадає під інші лінії фінансування.

---

40. MTOT, Збройний конфлікт в термінах (Путівник для України), 2019, <https://mtot.gov.ua/files/uploads/082efe10-a3e0-11e9-9b89-731f32e113d5.pdf>

41. Protection Cluster, Guidance Note «Peacebuilding and Reconciliation in Ukraine» (2018), <http://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2018/05/Peacebuilding-And-Reconciliation-Guidance-Note-Final-ENG-1.pdf>

42. ОН, ЄС, Світовий банк, Оцінка відновлення та розбудови миру в Україні, частина 2, 106, http://www.un.org.ua/images/RPA_V2_Ukr_.pdf

43. <http://icps.com.ua/nashi-proekty/analitika/international-peacekeeping-and-the-war-in-eastern-ukraine-are-there-any-points-of-contact/>

4.2. Політизація і маргіналізація дискурсу про мир і розбудову миру

Не дивно, що під час бойових дій, які тривають в ситуації зовнішньої агресії з боку Росії, «мир» є надзвичайно спірною концепцією в Україні. За словами одного з респондентів даного дослідження, в Україні існує кілька конкуруючих підходів до поняття «мир»:

По-перше, мир з агресором неможливий: «як можна миритися, якщо ми жертви». По-друге, розбудова миру стане можливою тільки після того, як Україна відновить контроль над своїми кордонами. По-третє, мир найкраще може бути досягнутий шляхом військової перемоги, тобто це «мир шляхом насильства».⁴⁴

При такому протиріччі підходів до розуміння миру сучасний суспільний дискурс в Україні маргіналізує концепцію миру в цілому. Таким було загальне враження від інтерв'ю з експертами в сфері діалогу, які проводилися в рамках дослідницького проекту Т. Кисельової в 2016-2017 рр.⁴⁵ Інші дослідники прийшли до аналогічного висновку: «голоси громадянського суспільства, що підкреслюють необхідність діалогу в різних формах, присутні, але в значній мірі маргіналізовані».⁴⁶ Крім того, термін «мир» відкритий для політичних маніпуляцій, і деякі політичні сили під час президентських і парламентських виборів 2019 року маніпулювали цим поняттям в різних напрямках.⁴⁷ У деяких випадках терміни «мир» і «розбудова миру» вживаються у значеннях, які прямо протилежні духу миру і не мають нічого спільного з тим, як ці терміни розкриваються в класичних підручниках.⁴⁸

Згідно зі звітом Міжнародної Жіночої Ліги за Мир і Свободу, організації громадянського суспільства, що працюють в сфері розбудови миру, особливо ті, які займаються транскордонною співпрацею і діалогом із людьми, які проживають в Росії або на тимчасово окупованих територіях в Донецькій і Луганській області,

часто піддаються наклепницьким кампаніям, їх називають «ворогами держави», «зрадниками», «про-російськи налаштованими» або «прихильниками сепаратизму». ... Діалоги між представниками громадянського суспільства з України, Росії і територій, не контрольованих урядом України зображуються як небезпечні за своєю природою, а ті, хто бере участь у такій діяльності, вважаються агентами «ворога», що стали такими свідомо або несвідомо.⁴⁹

Існують також свідчення активної протидії деяких груп громадянського суспільства зусиллям із проведення діалогу між представниками громадянського суспільства України та Росії. Наприклад, у березні 2017 р. деякі українські активістки за права жінок виступили з публічною заявою «Під прикриттям жінок і миру».⁵⁰ Вони просили «створити тимчасову пар-

44. Інтерв'ю з представником міжнародної миротворчої НУО, яка працює в Україні.

45. Кисельова та фон Добенек, «Діалоги на рівні громадянського суспільства в Україні: основні тренди та ризики».

46. Cristescu and Matveev, The Challenge of Inclusiveness in the Peace Processes in Ukraine.

47. «За мир повбиваємо. Головні тенденції інфопростору 15–21 липня 2019 року. Детектор виборів». Детектор медіа, <https://vybory.detektor.media/2019/07/22/za-myr-povbyvajemo-holovni-tendentsiji-infoprostoru-15-21-lypnja-2019-roku-detektor-vyboriv/>

48. Ibid.; див. також веб-сайт «Миротворець» <https://myrotvorets.center/about/>, який надає наступну інформацію: «Центр "Миротворець" являється незалежною негосударственной организацией, созданной группой ученых, журналистов и специалистов по вопросам исследования признаков преступлений против национальной безопасности Украины, мира, безопасности человечества и международного правопорядка».

49. Women's International League for Peace and Freedom, Obstacles to Women's Meaningful Participation in Peace Efforts in Ukraine (2017), 4–6.

50. Заява неурядових організацій від 4 березня 2017 р., Під прикриттям миру й жінок, доступ 11 червня 2019 р., <http://www.ukrpress.info/2017/03/05/pid-prikrittyam-miru-y-zhinok-zayava-nou/>

ламентську комісію для розслідування діяльності миротворчих ініціатив, які здійснюються під прикриттям жіночого і правозахисного рухів»⁵¹ і заявили, що ініціативи діалогу між громадянським суспільством України та Росії ведуть до

психологічного роззброєння українських громадян під час війни, підміни понять і нав'язування українцям почуття провини і відповідальності за ситуацію, що склалася. І здійснюється це під маркою жіночих і правозахисних організацій і за гроші міжнародних донорів, міжнародних організацій, або фінансується в Росії»⁵².

Хоча, на думку опитаних в цьому дослідженні, така реакція була викликана, можливо, суперечками на міжособистісному рівні між лідерами різних громадських організацій України, проте вона демонструє глибокі ідеологічні розбіжності в українському громадянському суспільстві в питаннях розбудови миру і примирення.

4.3. Певна легітимність силового підходу до миру в умовах гібридної війни

У складній ситуації гібридної війни силові підходи – боротьба з агресією Росії всіма засобами – залишається домінуючою парадигмою публічного дискурсу та багатьох активістів громадянського суспільства. Хоча це суперечить загальноприйнятим теоріям трансформації конфліктів, даний звіт не може повністю виключити з аналізу такі підходи або визнати їх абсолютно недоречними. Замість цього ми хотіли б виділити декілька аспектів цього явища.

По-перше, багато респондентів у цьому дослідженні, а також багато учасників семінарів із обговорення результатів цього дослідження висловили думку, що хоча силовий підхід або підхід «мир шляхом насильства» не може бути легітимізовано як єдиний правильний або основний підхід до трансформації конфлікту, більшість традиційних стратегій розбудови миру, які завезено в Україну з інших контекстів внутрішніх громадянських війн, не придатні для застосування без адаптації. Елемент зовнішньої агресії необхідно враховувати при розробці будь-якої ініціативи в сфері побудови миру, включно з аспектами безпеки і можливим впливом цієї ініціативи на геополітичний рівень конфлікту. Гарною ілюстрацією цього моменту є звіт «Посилення ролі громадянського суспільства на Донбасі», в якому військові інтервенції та підтримка миру, поряд з іншою діяльністю, були вказані в якості «ділянок роботи миротворця».⁵³

По-друге, слід враховувати, що в Україні відбулася не «мобілізація суспільства на мир», а «мобілізація суспільства на війну». Мобілізацію громадянського суспільства в 2014 році було спрямовано на надання допомоги українській армії, що спричинило створення дуже яскравого добровольчого руху для захисту країни.⁵⁴ Громадянське суспільство зіграло першорядну роль у процесі реагування на збройне насильство на сході України. У перші місяці війни українська армія виявилася не в змозі дати повноцінну відсіч порушникам територіальної цілісності і суверенітету України, тому цивільні добровольці забезпечували армію всім необхідним

51. Ibid.

52. Ibid.

53. DRA, Усиление роли гражданского общества на Донбассе (2017), 21, https://www.austausch.org/files/DRA/Fotos/Aktuelles/2017_DRA_Donbas_Web_ru.pdf

54. Montana Hunter, "Crowdsourced War: The Political and Military Implications of Ukraine's Volunteer Battalions 2014-2015," *Journal of Military and Strategic Studies* 18, no. 3 (2018); Ilmari Kähkö, "A Nation-in-the-Making, in Arms: Control of Force, Strategy and the Ukrainian Volunteer Battalions," *Defence Studies* 18, no. 2 (2018): 147-66; Emmanuel Karagiannis, "Ukrainian Volunteer Fighters in the Eastern Front: Ideas, Political-Social Norms and Emotions as Mobilization Mechanisms," *Southeast European and Black Sea Studies* 16, no. 1 (2016): 139-53; Kateryna Karhina et al., "Voluntary Work During Times of Military Crisis: What Motivates People to Be Involved and What Are the Effects on Well-Being," *Psychology* 8 (2017): 1601-19; Kateryna Zarembo, "Substituting for the State: The Role of Volunteers in Defense Reform in Post-Euromaidan Ukraine," *Kyiv-Mohyla Law and Politics Journal*, no. 3.

і самі билися в рядах добровольчих збройних формувань - добровольчих батальйонах. Після 2015 року, завдяки міжнародній підтримці і власним зусиллям, уряд України зміг мобілізувати регулярну армію для військових операцій, а добровольчі батальйони було реорганізовано та інтегровано в регулярні структури армії. На сьогодні волонтери, які не беруть участі в бойових діях, а надають допомогу українській армії, продовжують працювати в рамках своїх ОГС. Схоже, що вони залишаються в парадигмі «мир силою», яка сприймається, як легітимна перед обличчям зовнішньої агресії Росії. Ми не знаємо, чи бачать військові-добровольці і громадянське суспільство, яке надає допомогу українській армії, себе «розбудовниками миру» чи ні; тому вони не були включені в цей звіт як актори розбудови миру.

По-третє, слід визнати, що на багато функцій розбудови миру, які аналізуються в цьому звіті, опосередковано впливає фактор зовнішньої агресії. У ряді випадків було важко розрізнити реакції громадянського суспільства, які були спрямовані на розбудову миру, і ті, які носили більш мілітаризований характер. Наприклад, дуже успішна громадська адвокаційна кампанія «Невидимий батальйон», організована Українським жіночим фондом,⁵⁵ яка почалася в рамках дослідницького проекту Національного університету «Києво-Могилянська академія» з питання участі жінок у збройному конфлікті,⁵⁶ призвела до зміни законодавства з метою поліпшення прав жінок у Збройних Силах України.⁵⁷ Хоча покращення становища жінок в армії є частиною Плану дій України щодо виконання резолюції 1325 Ради Безпеки ООН «Жінки, мир, безпека», навряд чи це можна розглядати як розбудову миру, а скоріше (за словами учасниці семінару з обговорення результатів цього дослідження) – як частину мілітаризації суспільства.

Таким чином, гібридний сценарій конфлікту в Україні вплинув на реакцію громадянського суспільства, в тому числі на певну суспільну легітимацію силового підходу до конфлікту. Цей звіт виключає аналіз організацій громадянського суспільства, які застосовують прямі силові підходи до конфлікту, такі як військові добровольці і націоналістичні рухи, але при цьому підкреслює важливість контекстуального підходу до розробки заходів із розбудови миру для врахування змішаного характеру конфлікту.

4.4. Стратегії побудови миру без слова «мир»

В умовах поляризованого суспільства, гібридної війни і збройного конфлікту, який триває, розбудова миру є серйозним викликом для українського громадянського суспільства. Тому після 2014 року, наскільки нам відомо, більшість ОГС утримувалися від включення слова «мир» до назви своєї організації, навіть якщо до їхнього завдання входить розбудова миру.⁵⁸ Наприклад, з 877 НУО, перерахованих в базі даних Форуму НДО, 156 (18%) назвали розбудову миру одним із видів своєї діяльності, але в жодній з організацій слово «мир» не фігурує в назві.⁵⁹ Аналогічно ОГС, схоже, уникають використання термінології миру в назві своїх проєктів. Із 373 активних проєктів міжнародної технічної допомоги Україні тільки 8 містять слова «мир» або «розбудова

---

55. https://www.uwf.org.ua/project_activities/invisible_battalion

56. Ukrainian Woman's Fund, Invisible Battalion (2016) https://www.uwf.org.ua/files/invisible_battalion_eng_short.pdf

57. https://en.wikipedia.org/wiki/Invisible_Battalion

58. Тим не менш, декілька відомих випадків включають Українську миротворчу школу, Коаліцію «Справедливість заради миру на Донбасі», які були зареєстровані після 2014 року. Інститут миру і порозуміння працює з такою назвою з 2012 року.

59. <http://www.ngoforum.org.ua/uk/>

миру».⁶⁰ Нарешті, дослідники українського громадянського суспільства не розглядають миробудування як окремий сектор. Наприклад, в Секторальній оцінці громадянського суспільства України жодного разу не згадується слово «мир» або «розбудова миру», при цьому основний акцент робиться на «стійкість до конфліктів і дезінформації» як «здатності розрізняти дезінформацію, перевіряти факти і мислити критично».⁶¹

Даним дослідженням було виявлено кілька стратегій, які використовують деякі НУО та аналітичні центри, які займаються розбудовою миру у співпраці з міжнародними організаціями, щоб уникнути проблеми термінології миру:

- робота з питаннями розбудови миру шляхом використання термінології прав людини, толерантності, інклюзії різних груп населення, які не мають прямого зв'язку зі збройним конфліктом (представники спільноти ЛГБТ, люди і діти з особливими потребами, жінки);⁶²
- заміна «культури миру» на «культуру діалогу» в зв'язку з тим, що діалог є набагато більш прийнятним терміном, ніж мир, як для уряду, так і для міжнародних організацій;
- заміна дискурсу про «журналістику миру» дискурсом про професійну етику та стандарти журналістів;
- використання «подвійного перекладу» – простежується використання різних термінів українською та англійською мовами для позначення одного і того ж явища. Наприклад, «території, які не контролюються урядом» (NGCA) англійською мовою і «тимчасово окуповані території в Донецькій і Луганській областях» українською мовою;⁶³
- використання скорочень без розшифрування, наприклад, платформа «CivilM+», що означає «Громадянський Мінськ Плюс».⁶⁴

Ці та інші креативні стратегії організацій громадянського суспільства, які працюють у сфері розбудови миру, потребують більш детального дослідження.

****

Таким чином, громадянське суспільство, яке займається розбудовою миру, працює в умовах «про-військового» суспільного дискурсу, гібридних загроз безпеки і збройного конфлікту, який триває, під величезним тиском як ззовні, так і зсередини. В цих умовах вони, як правило, утримуються від використання термінів „мир“ і «розбудова миру» в публічній сфері та намагаються використовувати різні креативні стратегії, які дозволяють їм займатися розбудовою миру, не називаючи її.

---

60. Registry of the Technical Aid Programs, <http://proaid.gov.ua/uk>

61. USAID, Ukraine Civil Society Sectoral Assessment (2018), 53-54, https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00TDQ5.pdf

62. Див., наприклад, проект МЦПД «Посланці толерантності» <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/operations/get-involved/reinvent-respect-campaign/tolerance-envoys.html> та посібник «Культура миру: посібник з толерантності», <http://icps.com.ua/kultura-myru-posibnyk-z-tolerantnosti/>

63. Цей звіт також використовує подвійну термінологію – «території неконтрольовані урядом» англійською мовою та «тимчасово окуповані території Донецької і Луганської областей» українською мовою, у відповідності з законодавством України (див. МТОТ, Збройний конфлікт в термінах (Путівник для України), 2019, <https://mtot.gov.ua/files/uploads/082efe10-a3e0-11e9-9b89-731f32e113d5.pdf>)

64. Див., наприклад, <https://civilmplus.org/uk/>

5. Громадянське суспільство в сфері розбудови миру в Україні: загальні характеристики

5.1. Невелика спільнота в сфері розбудови миру з безліччю «бульбашок»

У загальному контексті «уникнення термінології миру» громадянське суспільство, яке прямо або опосередковано залучено до розбудови миру, залишається незначним з точки зору його чисельності. За дуже приблизними оцінками, кількість ОГС, які прямо або опосередковано виконують хоча б одну з функцій розбудови миру, розглянутих в цьому звіті, не перевищує 100-200 (в той час як кількість зареєстрованих НУО більше 80 000). Наприклад, у базі даних Peace Insight перераховано 21 ОГС, що займаються розбудовою миру в Україні;⁶⁵ база даних Форуму НДО містить 156 українських НУО, які вказали розбудову миру в якості одного з видів діяльності;⁶⁶ дослідження неурядового сектора на сході України, проведене НУО «Глобальний офіс», не виявило жодної діяльності з розбудови миру серед 96 опитаних НУО.⁶⁷

Із огляду на те, що в цілому громадянське суспільство в Україні було досить професійним і розвивалося задовго до кризи 2014 р., сучасний сектор розбудови миру складається з організацій, які походять зі спільнот практиків, які існували раніше - так званих «бульбашок». Ці «бульбашки» залишаються відносно незалежними одна від одної і в більшості випадків не пов'язані між собою. Вони помітні як на національному, так і на низовому рівні (за винятком аналітичних центрів, які майже повністю зосереджені в центрі). Всі «бульбашки» поєднують кілька функцій із розбудови миру і працюють за різними темами.

Дві найбільші «бульбашки» характеризуються різними підходами до вирішення конфліктів: спільнота практиків у сфері прав людини дотримується підходу, заснованого на праві, а спільнота медіаторів і фасилітаторів діалогу – підходу, заснованого на інтересах або потребах. Інші більш дрібні «бульбашки» включають: 1) ОГС та активісток жіночого руху; 2) аналітичні центри; 3) організації гуманітарної допомоги. Ці бульбашки коливаються між двома парадигмами (право та інтереси) й іноді працюють одночасно в обох парадигмах через різні проекти.

Жіночі ОГС особливо активні в області розбудови миру, їхня кількість збільшується, і вони починають об'єднувати свої зусилля за допомогою створення коаліцій. Особлива увага з боку міжнародних організацій до гендерних питань, а також Порядок денний ООН «Жінки, мир, безпека», все більше розширюють можливості жінок-активісток, хоча масштаби і динаміка цих процесів потребують окремого дослідження.

Нарешті, найменша «бульбашка», яка тільки нещодавно стала видимою в сфері розбудови миру, включає в себе релігійні організації, що представляють різні конфесії в Україні. Під егідою Української ради церков і релігійних організацій у грудні 2017 року було опубліковано Стратегію розбудови миру «Наш спільний дім». Однак на загальному тлі розбудови миру діяльність релігійних організацій залишається непомітною.

---

65. <https://www.peaceinsight.org/conflicts/ukraine/>

66. <http://www.ngoforum.org.ua/>

67. <http://globaloffice.org.ua/uk/doslidzhennya-goeast-dinamika-rozvitku-gromadskogo-sektoru-shodu-ukrayini/> Попри те, що Глобальний офіс не виявив діяльності з розбудови миру в своєму дослідженні, зважаючи на логіку методології ІРТІ, деякі з ідентифікованих видів діяльності можуть вважатися розбудовою миру або можуть мати компонент миру – наприклад, розвиток локальних громад, інтеграція ВПО та ветеранів війни, психосоціальна допомога.

5.2. Неусвідомлена розбудова миру і свідомі не-розбудова миру

Більшість ОГС були включені в цей звіт як організації з розбудови миру за ознакою функцій, які вони виконують. Насправді більшість з них фокусуються на конкретній вузько-спрямованій діяльності, такий як захист прав людини або послуги професійної медіації та фасилітації діалогу, і можуть не зовсім усвідомлювати, що вони «займаються розбудовою миру» або навіть можуть заперечувати це.

Цілком може бути і зворотне: ті ОГС, які офіційно вказують «розбудову миру» в якості одного з видів своєї діяльності в публічних комунікаціях (імовірно для цілей фінансування), можуть не виконувати будь-яких значущих функцій розбудови миру. Наприклад, 18% НУО в базі даних Форуму НДО (156 з 877) включають розбудову миру до свого профілю. Однак немає жодних доказів того, що деякі організації у цій базі даних, наприклад Артемівська філія Донецької обласної асоціації платників податків, роблять щось, що підпадає під функції розбудову миру, відповідно до методології ІРТИ.⁶⁸

5.3. Права людини і діалог (правосуддя і мир)

Як зазначалося в розділі 4.3, цей звіт виключає аналіз ОГС, які використовують силові підходи до вирішення конфліктів. Два інших підходи (підхід, заснований на праві, і підхід, заснований на інтересах) перебувають у стані певного напруження в Україні, що також було проблематичним у багатьох інших конфліктних зонах в інших країнах.

Більшість правозахисних груп, які працюють в Україні, пропагують ідеологію ненасильницької боротьби за права людини, включно з питаннями покарання винних і компенсації жертвам, адвокаційні кампанії, моніторинг порушень прав людини, кампанії з підвищення інформованості про права людини, розробку законодавства, ненасильницькі протести тощо. Медіатори і фасилітатори діалогу, навпаки, фокусуються не на питанні про провини і покарання, а на питаннях відновлення довіри та взаєморозуміння між людьми і спільнотами, пошуком взаємовигідних рішень для задоволення інтересів і потреб усіх стейкхолдерів, включно з державою. Хоча для успішної трансформації конфлікту потрібні обидва підходи, наразі між цими групами громадських організацій в Україні існує напруженість, яку було відзначено всіма опитаними в цьому дослідженні.⁶⁹ Останнім часом деякі правозахисні організації стали запрошувати професійних фасилітаторів для фасилітації своїх заходів, тим не менш, дві професійних спільноти дуже рідко спілкуються і вважають за краще проводити окремі заходи і працювати за окремими стратегіями.

Деякі спроби об'єднати професіоналів в області прав людини і діалогу було зроблено німецькою організацією DRA («Deutsch-Russische Austausch e.V.») в ході їхніх семінарів, хоча на даний момент у нас немає інформації про те, до чого ці спроби привели.⁷⁰ Це дослідження виявило деякі низові спроби подолати «розрив між миром і справедливістю». Наприклад, п'ять правозахисних НУО⁷¹ опублікували «Слов'янську книгу примирення» з історіями меш-

68. <http://www.ngoforum.org.ua/uk/>

69. Див. також, DRA, Усиление роли гражданского общества на Донбассе (2017), https://www.austausch.org/files/DRA/Fotos/Aktuelles/2017_DRA_Donbas_Web_ru.pdf

70. Ibid.

71. «Восток SOS», «Громадський комітет захисту конституційних прав та свобод громадян», «Молода Просвіта Прикарпаття», «Правозахисний центр „Альтернатива“ та «Східноукраїнський центр громадських ініціатив».

канців Слов'янська про їхній досвід проживання конфлікту. Хоча книга заснована на методології документування порушень прав людини, її метою було розповісти, як збройний конфлікт змінив життя всього міста в 2014 році і продовжує впливати на людей. Деякі з редакторів цієї книги – правозахисники – брали участь у діалогових ініціативах професійної спільноти фасилітаторів і дуже обережно ставилися до мови розповіді в книзі. Тому правозахисники попросили фасилітатора діалогу допомогти їм вичитати текст. Це була одна з дуже небагатьох взаємодій між двома спільнотами практиків, виявлених в цьому дослідженні.

5.4. Проблемна координація

В цілому координація всередині громадянського суспільства в Україні залишається проблематичною, так само, як і в багатьох конфліктних зонах по всьому світу; і це було прогнозовано з самого початку кризи. Після 2014 року ряд міжнародних донорів підтримали кілька конкуруючих платформ для загальної координації діяльності НУО.⁷² Дане дослідження не знайшло підтверджень того, що якась із цих платформ отримала національне визнання серед більшості організацій громадянського суспільства в Україні.

У секторі розбудови миру було зроблено окремі спроби об'єднати спільноту правозахисників (через Коаліцію «Справедливість заради миру на Донбасі»)⁷³ та спільноту фасилітаторів діалогу (через Платформу підтримки діалогу). Платформа підтримки діалогу припинила свою діяльність у 2016 році, і наразі Офіс координатора проектів ОБСЄ і кілька інших міжнародних організацій продовжують спроби координувати діяльність спільноти фасилітаторів діалогу. Єдина відома автору цього звіту спроба зібрати разом практиків в області прав людини і діалогу – це платформа «CivilM +», організована DRA.⁷⁴

Однією з дуже небагатьох успішних спроб координації на національному рівні було створення Національної асоціації медіаторів України (НАМУ) в 2014 році.⁷⁵ Після декількох невдалих спроб, зроблених міжнародними донорами, вона була створена місцевими активістами за власні кошти без будь-якої участі донорів (хоча після створення і запуску НАМУ почала співпрацювати з донорами та міжнародними організаціями).

Таким чином, в українському громадянському суспільстві, схоже, склалася традиція, що спроби координації та об'єднання громадянського суспільства зверху вниз, ініційовані донорами або міжнародними організаціями, незалежно від вкладених ресурсів та формальної початкової підтримки місцевих активістів, є доволі проблематичними.

5.5. Тимчасово окуповані території в Донецькій, Луганській областях та АР Крим

Цей звіт присвячено, в першу чергу, громадянському суспільству і розбудові миру на території України. Тимчасово окуповані території в Донецькій, Луганській областях та АР Крим були недоступні для цього дослідження. Проте для розбудови миру необхідно, щоб

---

72. <http://www.ngoforum.org.ua/uk/>, <http://ednannia.ua/177-vektor/11791-trendy-rozvytku-hromadianskoho-suspilstva-na-2016-rik>, <http://globaloffice.org.ua/uk/goeast/>

73. <https://jfp.org.ua/coalition/pro-koalitsiia>

74. <https://civilmplus.org/uk/>

75. <http://namu.com.ua/ua/>

всі сторони було представлено, тому вкрай важливо не забувати про ці території і вказувати, що розбудова миру має охоплювати і ці території попри обмежений доступ.

Що стосується тимчасово окупованих територій в Донецькій і Луганській областях, то там працюють деякі організації громадянського суспільства, але більшість із них контролюються де-факто владою. Більша частина НУО, які були активними до кризи, розпалися, але деякі окремі активісти залишаються і підтримують зв'язки зі своїми колегами в контрольованих урядом України районах. Практично всю видиму діяльність цих активістів зосереджено на питаннях гуманітарної допомоги населенню.

Ситуація в Криму інша. У той час як тимчасово окуповані території в Донецькій і Луганській областях залишаються в центрі уваги всіх акторів процесу розбудови миру, учасники семінарів із обговорення результатів цього дослідження вважають, що Крим виявився практично виключеним навіть із порядку денного в сфері розбудови миру. У питаннях моніторингу порушень прав людини на території Криму працює достатньо велика кількість НУО,⁷⁶ проте в інших питаннях розбудови миру, таких як розбудова діалогу, спостерігається тиша. За словами учасників семінарів із обговорення результатів цього дослідження, виключення Криму як питання з порядку денного розбудови миру в Україні було викликано не стільки діяльністю громадянського суспільства, скільки позицією донорів і державних структур України:

Коли ми (як фасилітатори діалогу) звертаємося до донорів і говоримо про Донбас, вони раді, але коли ми говоримо про Крим, двері зачиняються. Наша держава припускає, що спочатку нам потрібно побудувати мир на Донбасі, і тільки потім ми будемо мати справу з Кримом. Сьогодні Крим виключений з діалогів, і держава робить все можливе, щоб виключити його.

У світлі поточних політичних подій і переговорного процесу в Мінську ці питання, як і раніше, залишаються досить проблемними.

*****

На завершення хотілося б відзначити, що українське громадянське суспільство, яке працює в сфері розбудови миру, складається з невеликої кількості організацій. Проте навіть у невеликій спільноті з розбудови миру існує безліч ліній поділу, пов'язаних із різними підходами до вирішення конфліктів, різним розумінням координації, професіоналізму, донорської допомоги, а також із питаннями порядку денного розбудови миру, такими як діалог з жителями тимчасово окупованих територій в Криму, в Донецькій та Луганській областях або громадянами Російської Федерації.

---

76. Український незалежний центр політичних досліджень (УНЦПД) http://www.ucipr.org.ua/index.php?option=com_content&view=featured&Itemid=186&lang=ua Див. також список організацій-членів Коаліції «Ініціативна група з прав людини в Криму», <http://coalition.crimeaahr.org/uk/koalitsiyini-chleni/>

6. Основні актори громадянського суспільства в сфері розбудови миру (за функціональним підходом)

6.1. Захист

Багато ОГС, які взяли участь в семінарах з обговорення результатів цього дослідження, з подивом дізналися, що громадянське суспільство може забезпечувати фізичний захист населення під час збройного конфлікту. Термін «захист» знайомий і зрозумілий українською мовою, і крім фізичного захисту цивільних осіб включає забезпечення безпеки в інформаційній сфері, безпеку місцевих громад тощо. В такому широкому розумінні необхідність функції захисту в контексті розбудови миру було визнано учасниками семінарів.

Загалом завдання захисту цивільного населення на українських територіях, що межують із самопроголошеними утвореннями (так званими «ЛНР» і «ДНР»), виконується українською державою, яка отримує підтримку від міжнародних організацій, зокрема Спеціальної Моніторингової Місії ОБСЕ.⁷⁷ У перші роки війни (2014-2015 рр.) діяли кілька ОГС і місцевих активістів, які сприяли захисту цивільного населення і військовослужбовців під час збройного насильства (евакуація або медичне лікування) або допомагали ідентифікувати тіла загиблих солдат. Деякі з них продовжують свою діяльність і сьогодні (наприклад, організація «Чорний тюльпан»).⁷⁸ Проте в цілому фізичний захист цивільних осіб під час збройного конфлікту здійснюється українською армією, державними структурами України та міжнародними організаціями, включно з кількома міжнародними неурядовими організаціями.⁷⁹

Це дослідження виявило деякі інші види діяльності, пов'язані з іншими типами захисту, які повністю або частково здійснюються громадянським суспільством в Україні:

- **Програми роззброєння, демобілізації і реінтеграції (РДР).** У рамках цього дослідження було виявлено тільки один проект РДР – української ГО «Інститут миру і порозуміння» (ІМІП) у 2016 році, який об'єднав експертів РДР і ветеранів АТО з місцевими громадами за допомогою діалогів і навчання. Більшість програм із термінами РДР у назві здійснюються урядовими установами⁸⁰ в співпраці з міжнародними організаціями⁸¹ при незначній участі або без участі ОГС (останні якщо й беруть участь, то тільки в компоненті реінтеграції колишніх комбатантів).⁸² Загалом учасники семінарів з обговорення результатів цього дослідження були не поінформовані про те, як громадянське суспільство може брати участь у компонентах роззброєння і демобілізації програм РДР.

77. <https://www.osce.org/uk/special-monitoring-mission-to-ukraine>

78. <https://naidy.org.ua/ru>

79. Center for Civilians in Conflict, <https://civiliansinconflict.org/our-work/where-we-work/ukraine/>; Geneva Call <https://genevacall.org/country-page/ukraine/>

80. Див. http://mvs.gov.ua/ua/news/12773_Ukrainski_pravoohorongi_pereymayut_dosvid_inozemnih_koleg_shchodo_diy_u_postkonfliktnih_umovah_ta_reintegracii_FOTO.htm; <https://uos.ua/uslugi/gumanitarnoe-razminirovanie>; <http://www.mil.gov.ua/news/2014/07/21/czentr-rozminuvannya-zbrojnih-sil-pidsilyue-pidrozdili-ato-grupami-rozminuvannya/>

81. ООН переклала українською мовою Практичний посібник із комплексних стандартів щодо роззброєння, демобілізації та реінтеграції (2017) http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/democratic_governance/DDR-operational-guide.html

82. Anna Bulakh, Mapping "Supporting Ukraine's Security Sector Reform", RKK ICDS, 2018, https://icds.ee/wp-content/uploads/2018/05/ICDS_Analysis-Security_Sector_Reform_in_Ukraine-Anna_Bulakh-February_2018.pdf

- **Безпека в громадах.** Забезпечення безпеки є одним із основних завдань української держави і міжнародних організацій, які працюють у зоні конфлікту, в той час як роль українського громадянського суспільства в реформі безпеки залишається поки нез'ясованою. Хоча декілька загальнонаціональних досліджень реформи сектора безпеки в Україні включали громадянське суспільство, вони ідентифікували проекти, спрямовані на громадянське суспільство в якості бенефіціара реформи, і не включали проекти в сфері безпеки, які здійснюються громадянським суспільством.⁸³ За словами учасників семінарів із обговорення результатів цього дослідження, громадянське суспільство бере активну участь у проектах із безпеки людини (*human security*), зокрема з питань охорони громадського порядку, в яких діалог розглядається як цінний механізм для об'єднання людей, місцевих органів влади, правоохоронних органів та інших стейкхолдерів.⁸⁴ Безпека людей, що перетинають контрольно-пропускні пункти і проживають в сірій зоні уздовж лінії зіткнення, стали предметом занепокоєння для багатьох правозахисних організацій, які відстежують порушення прав людини в зоні конфлікту.⁸⁵ Водночас безпека громад, навіть в місцях, близьких до лінії зіткнення, не має прямого відношення до збройного конфлікту як такого. Наприклад, дослідження ПРООН із питань безпеки в Луганській і Донецькій областях виявило, що бідність, безробіття, корупція і алкоголізм сприймаються людьми як основні загрози безпеки, в той час як міни, що не розірвалися, пристрої, обстріли і зростання насильства в суспільстві викликають меншу занепокоєність.⁸⁶ Таким чином, схоже, що більшість програм людської безпеки займаються питаннями більш широкого кола, які не обов'язково пов'язані безпосередньо зі збройним конфліктом.
- **Інформаційна та кібербезпека** є надзвичайно важливими питаннями в умовах гібридної війни. Хоча уряд відіграє провідну роль у цій діяльності (уряд ухвалив у 2016 році Національну стратегію кібербезпеки і кілька інших законодавчих актів по цій темі),⁸⁷ роль громадянського суспільства в питанні своєчасного реагування на інформаційні загрози надзвичайно важлива. Заходи в цій області орієнтовані головним чином на роботу із засобами масової інформації, включно з соціальними мережами, з метою виявлення фейкових новин і пропаганди, а також для ознайомлення і навчання експертів і широких верств населення навичкам критичного мислення та інформаційної безпеки. Наприклад, таку діяльність здійснюють організації «Інформаційна безпека»,⁸⁸ «Українська академія кібербезпеки»,⁸⁹ «Стійка Україна»,⁹⁰ «Детектор медіа».⁹¹

83. Ibid.

84. Див. https://www.researchgate.net/publication/322764981.Dialog_policij_ta_gromadi_ak_socialna_tehnologia_vprovadzenna_principiv_community_policing_u_miscevij_gromadi

85. <https://www.clovekvtisni.cz/en/this-is-us-this-is-ukraine-a-series-about-ordinary-people-living-through-war-on-the-eus-doorstep-5646gp>

86. UNDP, Security and Justice Ukraine Report (2018), <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/recovery-and-peacebuilding/security-and-justice-in-Ukraine-2018.html>

87. Asters, Getting the Deal Through: Cybersecurity (2018) https://ccdcoe.org/uploads/2018/10/NationalCyberSecurityStrategy_Ukraine.pdf. For overview of legal regulation in cyber security see https://www.asterslaw.com/ua/press_center/publications/getting_the_deal_through_cybersecurity_2018_ukraine/

88. <http://inform-security.com/ua>

89. <https://uacs.kiev.ua/>

90. <https://icds.ee/a-route-to-national-resilience-building-whole-of-society-security-in-ukraine/>

91. https://detector.media/doc/images/news/archive/2016/136017/AReport_Massmedia_Feb2018_v2.pdf

- **Створення безпечного простору для маргінальних груп.** Деякі види діяльності громадянського суспільства, які підпадають під інші функції, такі як соціальна згуртованість або соціалізація, можуть також створювати фізичні простори, які надають притулок для маргіналізованих груп населення, наприклад, жінок, які страждають від домашнього насильства, національних меншин, таких як роми тощо.⁹²

ПРОГАЛИНИ: Учасники семінарів із обговорення результатів цього дослідження припустили, що громадянське суспільство могло б відігравати активнішу роль у підвищенні обізнаності щодо мінної небезпеки серед населення, включно з дітьми, а також у питаннях «захисту захисників» – активістів громадянського суспільства (фізичний захист від нападів, надання психосоціальної допомоги та проведення заходів із протидії професійного вигорання. Див., наприклад, Меморандум про створення Коаліції із захисту громадянського суспільства в Україні, ініційований Українською Гельсінською спілкою з прав людини.⁹³

****

Загалом функція захисту наразі здійснюється переважно державними структурами і міжнародними організаціями, а громадянське суспільство відіграє в ній незначну роль у порівнянні з іншими функціями розбудови миру.

6.2. Моніторинг

Загалом українське громадянське суспільство має гарне розуміння і попередній досвід діяльності в сфері моніторингу. Моніторингову діяльність, яка найбільш актуальна для розбудови миру, можна поділити на дві частини: моніторинг порушень прав людини і системи раннього попередження. Крім цього, громадянським суспільством здійснюється безліч проєктів моніторингу в сфері боротьби з корупцією, прозорості уряду, децентралізації, судової системи та інших реформ.

6.2.1. Моніторинг порушень прав людини

В Україні існує давня традиція правозахисного руху і потужна мережа ОГС, які вже багато років займаються захистом прав людини. Після початку збройного конфлікту в 2014 році більшість правозахисних НУО були залучені в пов'язані з конфліктом правозахисні заходи. Це призвело до посилення конкуренції між давно створеними НУО і новими НУО з постраждалих від конфлікту регіонів (див. розділ 3.2. цього звіту).

Високий рівень професіоналізації в цій області дозволяє формувати коаліції. Ґрунтуючись на аналізі інтерв'ю для цього дослідження, зауважимо, що в Україні зараз функціонує кілька правозахисних коаліцій (в алфавітному порядку, список не є вичерпним і охоплює тільки українські організації):

- Громадянська мережа «ОПОРА», заснована в 2005 році, має близько десятка місцевих відділень по Україні, працює в сфері виборчих прав, в основному, не пов'язаних зі збройним конфліктом;⁹⁴

92. www.avp.org.ua

93. <https://helsinki.org.ua/en/articles/memorandum-on-the-creation-of-a-coalition-for-the-protection-of-civil-society-in-ukraine/>

94. <https://www.oporaua.org/en/about>

- Коаліція «Справедливість заради миру на Донбасі», створена в 2014 році для моніторингу порушень прав людини в зоні конфлікту і надання правової допомоги жертвам порушень прав людини. На веб-сайті коаліції вказано, що до неї входять 17 організацій;⁹⁵
- Комітет виборців України, заснований в 1994 році, наразі об'єднує 125 місцевих відділень по Україні, працює в сфері виборчих прав, в основному, не пов'язаних зі збройним конфліктом;⁹⁶
- Українська Гельсінська спілка з прав людини. Коаліція створена в 1976 році як парасолькова організація для 29 інших організацій.⁹⁷ Зараз Українська Гельсінська спілка з прав людини працює як основний аналітичний центр, а інші організації працюють, як її партнери, які не є частиною цієї організації;
- Коаліція правозахисних організацій «Ініціативна група з прав людини в Криму»⁹⁸ – згідно з інформацією, розміщеною на сайті, об'єднує 15 українських правозахисних організацій, а також ряд організацій із Російської Федерації, Білорусі та інших країн, які працюють у сфері захисту прав людини в Криму. Це дослідження не виявило актуальної інформації про цю коаліцію;
- Різні коаліції і мережі жіночих НУО (наприклад, мережа Міжнародної Ліги Жінок за Мир і Свободу,⁹⁹ мережа Українського жіночого фонду,¹⁰⁰ мережа La Strada Україна¹⁰¹).

Респонденти також називали в якості прикладів ряд незалежних організацій, що активно працюють в темі конфлікту (які також входять до деяких з перерахованих вище коаліцій): «Восток SOS»¹⁰², «Донбас SOS»,¹⁰³ Кримська правозахисна група,¹⁰⁴ «Крим SOS»,¹⁰⁵ Луганський обласний правозахисний центр «Альтернатива»,¹⁰⁶ Інформаційний центр із прав людини «Зміна»,¹⁰⁷ Харківська правозахисна група,¹⁰⁸ Центр громадянських свобод;¹⁰⁹ Центр «Розвиток демократії».¹¹⁰

Більшість із цих організацій наразі беруть участь у моніторингу порушень прав людини на контрольованих і неконтрольованих урядом територіях, включно з питаннями зникнення людей, місць незаконного затримання; гендерно-обумовленого насильства; дотримання

---

95. <https://jfp.org.ua/coalition/pro-koalitsiia>

96. <http://www.cvu.org.ua/>

97. <https://helsinki.org.ua/orhanizatsiya/>

98. <http://coalition.crimeahr.org>

99. https://www.wilpf.org/st_country/ukraine/?fbclid=IwAR1bcbammJb32ZXw9RPPqQo3RyQM3plzAWL74Jh1b9Gt8hgZe2IEcxr_BZE

100. <https://www.uwf.org.ua/>

101. <https://la-strada.org.ua/>

102. <http://vostok-sos.org/prava-lyudyny-v-okupovanykh-donetskii-ta-lyuhanskii-oblastiakh-lypen-2018/>

103. <http://www.donbasssos.org/ru/>

104. <https://crimeahrg.org>

105. <http://krymsos.com/>

106. <https://alterpravo.wixsite.com/alterpravo>

107. <https://humanrights.org.ua/>

108. <http://khp.org/>

109. <http://ccl.org.ua/pro-nas/>

110. <http://ddcentr.org.ua/ua/>

прав людини на контрольно-пропускних пунктах уздовж лінії зіткнення і т. ін.¹¹¹ Таким чином, моніторинг прав людини є досить розвинутою, професійною та конкурентоспроможною діяльністю громадянського суспільства в Україні.

6.2.2. Системи раннього попередження в місцевих громадах

Системи раннього попередження (EWS) і поняття раннього попередження є новими для України. Вони були привезені міжнародними організаціями після 2014 року і залишаються спеціалізованою термінологією, яка використовується вузьким колом експертів із врегулювання конфліктів та безпеки. Зазвичай під раннім попередженням розуміється «процес, який: (а) попереджає осіб, які ухвалюють рішення, про випадки потенційних спалахів, ескалації та відновлення насильницьких конфліктів; і (б) сприяє розумінню серед осіб, які ухвалюють рішення, характеру і наслідків насильницьких конфліктів».¹¹²

Наразі системи раннього попередження в Україні надаються різним державним структурам міжнародними організаціями, зокрема, Спеціальною Моніторинговою Місією ОБСЄ. Роль громадянського суспільства в питаннях систем раннього попередження залишається незначною. Проте кількість проектів громадянського суспільства, спрямованих на раннє попередження, в останні роки збільшується, однак через конфіденційний характер цієї діяльності публічної інформації про ці проекти практично немає.

У даному дослідженні були ідентифіковані наступні проекти громадянського суспільства з раннього попередження конфліктів і конфлікт-аналізу:

- деякі проекти, реалізовані Української миротворчої школою, мали елементи раннього попередження і конфлікт-аналізу;¹¹³
- проект «Підвищення потенціалу місцевих громад в Донецькій області» Інституту миру і порозуміння. Цей проект спирався на діалог як механізм реагування на загрози національній безпеці, виявлені моніторами;¹¹⁴
- проект НВО «Регіональний аналітичний центр», м. Ізмаїл, Одеська область, з моніторингу та картування конфліктів в п'яти місцевих громадах в Одеській області, результати цього картування були оприлюднені у формі інтерактивної карти;¹¹⁵
- проект Асоціації сприяння самоорганізації населення з аналізу та картування конфліктів в 10 місцевих об'єднаних громадах по всій Україні.¹¹⁶

У рамках програм раннього попередження або в якості допомоги в розробці внутрішньої стратегії міжнародні організації часто спрямовують свої місії для проведення моніторингу конфліктів у регіонах, залучаючи при цьому місцевих експертів із українських НУО. Наприклад, GPPAC Україна виконує такі місії один раз на рік; International Alert залучила місцевих українських експертів для проведення дослідження в кінці 2018 року в трьох регіонах

111. Звіти: <https://alterpravo.wixsite.com/alterpravo/zviti>

112. OECD, Preventing Violence, War and State Collapse (2009) <https://www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/docs/preventing%20violence%20war%20and%20state%20collapse.pdf>

113. Українська миротворча школа, Стратегії трансформації і превенції прикордонних конфліктів в Україні 2014-2015, <https://peace.in.ua/strategiji-transformatsiji-i-preventsiji-pri-kordonnyh-konfliktiv-v-ukrajini-zbirka-analitychnyh-materialiv-2014-2015/>

114. <http://ipcg.org.ua/proekti/>

115. <http://rac.od.ua/map>

116. https://issuu.com/irf_ua/docs/conflicts

України.¹¹⁷ Крім територій на сході України, прилеглих до зони конфлікту, два інших регіони – Південна Бессарабія і Закарпаття – стали цільовими регіонами проєктів із раннього попередження і конфлікт-аналізу.

Проєкти раннього попередження в місцевих громадах, ідентифіковані в цьому дослідженні, обмежуються в основному аналізом локальних конфліктів без зв'язку з більш широким геополітичним аналізом конфлікту. Крім того, більшість звітів із аналізу конфліктів залишаються неопублікованими і не передаються українським ОГС та/або міжнародним організаціям. Нарешті, більшість проєктів раннього попередження конфліктів за участю громадянського суспільства, які було ідентифіковано в цьому дослідженні, обмежувалися аналізом конфліктів і не створювали життєздатну систему реагування на конфліктні загрози.

6.2.3. Інші види моніторингу

- **Гендерне насильство**, пов'язане з конфліктом, постійно відстежується на лінії зіткнення міжнародними жіночими організаціями та місцевими партнерами – правозахисними НУО.¹¹⁸ Учасники семінарів із обговорення результатів цього дослідження повідомили, що гендерно-обумовлене насильство в зоні конфлікту було проблемою в 2014-2015 роках, наразі ця проблема зменшується.
- **Моніторинг ЗМІ** з питань дотримання журналістської етики, виявлення фейкових новин і мови ворожнечі (наприклад, «Детектор медіа»;¹¹⁹ Донецький інститут інформації).¹²⁰
- **Моніторинг ініціатив із розбудови миру** – першу спробу систематичного моніторингу діалогових ініціатив в Україні було зроблено в 2015 році організацією MediatEUr (м. Брюссель) через інтернет платформу «Платформа підтримки діалогу». Із 2018 року Центр досліджень медіації та діалогу при Національному університеті «Києво-Могилянська академія» проводить опитування учасників діалогу та моніторинг діалогів.¹²¹
- **Антикорупційний моніторинг** – проводиться багатьма організаціями громадянського суспільства, наразі серйозно підтримується міжнародними донорами.¹²²

ПРОГАЛИНИ: Моніторинг прав людини є добре розробленою діяльністю громадянського суспільства в Україні, в той час як діяльність громадянського суспільства з раннього попередження конфліктів в основному обмежується локальним аналізом, при цьому більшість звітів залишаються неопублікованими, а зв'язок між аналізом конфліктів і реагуванням на них продовжує залишатися проблематичним.

117. <https://www.international-alert.org/publications/ukraine-synthesis-situational-assessment-report>

118. Коаліція «Справедливість заради миру на Донбасі», Eastern-Ukrainian Center for Civic Initiatives, Unspoken Pain: Gender-Based Violence in the Conflict Zone of Eastern Ukraine (2017), <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Unspoken-Pain-web.pdf>; The Strategy for Prevention of and Response to the Conflict Related Sexual Violence in Ukraine (2019), <http://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2019/04/the-strategy-for-prevention-of-and-response-to-the-conflict-related-sexual-violence-in-ukraine?fbclid=IwAR1gk4U-pDFtnI77D5tf87ZtmwnumXdtgxHwtcSLIDsaSwLn4nlK8Wz00Xs>

119. <https://detector.media/category/monitoring/>

120. <http://dii.dn.ua/en/news/310-over-20-per-cent-of-news-in-media-of-the-so-called-dpr-contains-hate-speech-research>

121. Центр досліджень медіації та діалогу, Національний університет «Києво-Могилянська академія», <https://md.ukma.edu.ua/>

122. RPR, Anti-Corruption Policy in Ukraine: First Successes and Growing Resistance (2017), https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2017/02/Renaissance_A4_4Anti-Corruption-Policy.pdf

****

Загалом функція моніторингу включає в себе моніторинг в декількох сферах. Цей звіт виявив різний рівень розвитку та різні проблеми в моніторингу прав людини та в моніторингу конфліктів. Моніторинг конфліктів, скоріше за все, стає новою практикою для громадянського суспільства в Україні, яка буде розвиватися і надалі. Таким чином, оцінки кожного типу моніторингу повинні проводитися окремо.

6.3. Адвокація та суспільна комунікація

В Україні адвокація є відносно новою концепцією; українського терміну для її позначення не існує, тому в більшості випадків цей термін просто транслітерується як адвокація. Загалом в Україні адвокація розуміється відповідно загальноприйнятим визначенням на заході – як підхід до зміни політики, практики і громадської думки за допомогою скоординованих кампаній, поширення інформації, комунікації через засоби масової інформації і соціальні мережі та інші типи мобілізації.¹²³ Учасники семінарів із обговорення результатів цього дослідження припустили, що в Україні адвокаційні кампанії спрямовані або повинні бути спрямовані на конкретні результати – на законодавчі зміни з конкретних питань. Визначення публічної адвокації ІРТІ включає «демонстрації, прес-релізи, петиції або інші заяви на підтримку певної вимоги» або адвокацію «за лаштунками», коли громадянське суспільство залучає політиків за допомогою діалогу, невидимого для публічного середовища.¹²⁴

Адвокаційні кампанії, перераховані нижче, є публічними. Цілком ймовірно, що неформальні адвокаційні кампанії мають місце, але про них не можна отримати інформації. Крім того, в цьому дослідженні не було виявлено будь-яких дій громадянського суспільства для створення громадського тиску (масова мобілізація для мирних переговорів або проти відновлення війни); участі українського громадянського суспільства в міжнародній адвокації (наприклад, в питаннях заборони наземних мін, «кривавих алмазів» або рекрутингу дітей-солдатів). Замість цього адвокація в контексті розбудови миру в Україні поділяється на три частини: адвокація прав людини, пов'язаних зі збройним конфліктом і не пов'язаних з ним, і адвокація мирного вирішення конфлікту. Адвокаційна діяльність щодо більш широкого кола питань позитивного миру в сфері децентралізації, судової реформи або боротьби з корупцією, хоча і має деяке відношення до розбудови миру, але не була включена в цей звіт, оскільки всі ці види діяльності було б не можливо охопити.

Адвокація прав людини, не пов'язаних зі збройним конфліктом

Число акторів у цій діяльності є значним; у ній беруть участь більшість правозахисних і жіночих правозахисних НУО, зазначених в розділі 6.2.1. цього звіту. Наприклад, адвокаційні кампанії було спрямовано на наступні питання:

- гендерна рівність (розширення участі жінок у політичній сфері, боротьба з домашнім насильством і гендерно-обумовленим насильством);¹²⁵

---

123. <https://www.culturepartnership.eu/ua/publishing/advocacy-course/what-is-advocacy>

124. Paffenholz, *Civil Society and Peacebuilding: A Critical Assessment*.

125. Наприклад, кампанії Центр розвитку демократії, <http://ddcentr.org.ua/ua/>; La Strada Україна, <https://la-strada.org.ua/>; Український Жіночий Фонд, <https://www.uwf.org.ua/>. Огляд політик в сфері гендерної рівності, див. UN Overview of Gender Equality Policies in Ukraine, <http://www.un.org.ua/en/resident-coordinator-system/gender-equality>

- права ЛГБТ спільноти;¹²⁶
- права людей з обмеженими можливостями;¹²⁷
- права етнічних меншин, таких як роми, угорці, румуни, кримські татари тощо.¹²⁸ Водночас цей вид адвокації, схоже, не зачіпає питань, пов'язаних із російською етнічною меншиною в Україні;
- інклюзивна шкільна освіта для дітей із обмеженими можливостями.¹²⁹

Адвокація прав людини, пов'язаних зі збройним конфліктом

Адвокація наступних питань:

- права ВПО – наприклад, кампанія з захисту електоральних прав ВПО, що проводиться мережею ОПОРА та іншими організаціями¹³⁰; кампанія «Розпочни та, нарешті, зроби» за права ВПО;¹³¹
- гендерна рівність (участь жінок в ухваленні рішень, пов'язаних із конфліктом, гендерно-обумовлене насильство в зоні конфлікту) в рамках Програми «Жінки, мир, безпека» організації «ООН Жінки» та її місцевих партнерів;¹³²
- звільнення українських політв'язнів із в'язниць у Росії і так званих «ЛНР/ДНР», наприклад, кампанії зі звільнення Олега Сенцова, українських моряків, заарештованих Росією в результаті інциденту в Керченській протоці;¹³³
- покращення громадської думки щодо людей, які проживають на Донбасі і на тимчасово окупованих територіях в Донецькій і Луганській областях, що проводяться, наприклад, організаціями «Фабрика Ідей Донбас»¹³⁴, Група «Кальміус»,¹³⁵ Донецький інститут інформації;¹³⁶
- толерантність і культура миру. Кампанія Міжнародного центру політичних досліджень (МЦПД) «Посланці толерантності» під хештегом «повернення толерантності». Проект підтримує виступи і публічні заходи українських лідерів громадської думки – письменників, художників, акторів, поп-співаків – про толерантність по відношенню до етнічних меншин, людей із обмеженими можливостями, жінок тощо.¹³⁷

---

126. Наприклад, Razom, Inclusion of LGBT People in Ukraine (2018), <https://razomforukraine.org/projects/policyreport/inclusion-of-lgbt-people-in-ukraine/>

127. Наприклад, Ukrainian Helsinki Human Rights Union, Rights of People with Disabilities (2016), <https://helsinki.org.ua/en/rights-of-people-with-disabilities/>

128. Наприклад, Ромський Жіночий Фонд «Чіріклі», <http://www.chirikli.com.ua/index.php/ua/>

129. Наприклад, Інклюзивна освіта в Україні: разом крок за кроком, Міжнародний фонд «Відродження», 2018 http://www.ifr.ua/allevts/news/inklyuzivna_osvita_v_ukraini_razom_krok_za_krokom/

130. <http://www.ifes.org/news/uniting-electoral-rights-ukraines-internally-displaced-community>

131. <https://vykonai.in.ua/>

132. Lauren van Metre, Building Gender Equality in Ukraine, U.S. Civil Society Working Group on Women, Peace, and Security (2017), <https://www.usip.org/sites/default/files/us-cswg-policy-brief-building-gender-equality-in-ukraine.pdf>

133. <http://letmypeoplego.org.ua/>

134. <https://www.facebook.com/thinktankdonbas/>

135. https://www.kalmiusgroup.org/2018/04/blog-post_13.html#more

136. <http://dii.dn.ua/>

137. <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/operations/get-involved/reinvent-respect-campaign/tolerance-envoys.html>

Адвокація мирного вирішення конфлікту (адвокація миру як така)

- Проведення досліджень і громадських кампаній із розробки законодавства про правосуддя перехідного періоду. Із оглядом на можливу реінтеграцію тимчасово окупованих територій, Українська Гельсінська Спілка з Прав людини¹³⁸ та інші правозахисні організації працюють над стратегіями пост-конфліктного правосуддя і примирення, зокрема розробляють проекти законів про амністію або прощення, відповідальність за колаборацію тощо;¹³⁹
- єдина постійна адвокаційна платформа, ідентифікована цим дослідженням, як найбільш близька по духу до адвокації миру, – платформа «Діалог про мир і безпечну реінтеграцію» і «Громадський марафон - чому ми повинні бути разом?».¹⁴⁰ Ця платформа створена українськими аналітичними центрами і організаціями: Український центр незалежних політичних досліджень,¹⁴¹ Центр проблем безпеки і розвитку, Платформа соціальних і гуманітарних інновацій «Єдиний координаційний центр».¹⁴² Платформа організує регулярні круглі столи за участю депутатів, представників уряду України, зокрема Міністерства з питань тимчасово окупованих територій і ВПО,¹⁴³ запрошує міжнародних експертів для обміну досвідом мирного врегулювання конфліктів в інших країнах. Круглі столи платформи приваблюють певну увагу засобів масової інформації і охоплюють до 5 мільйонів глядачів.¹⁴⁴ Проте саму можливість такої платформи в Україні було забезпечено підтримкою міжнародного актора СМІ – Центром Марті Ахтісаарі, Фінляндія.

ПРОГАЛИНИ: Адвокація, пов'язана з розбудовою миру в Україні, є мало розвинутою функцією, а адвокація миру – практично відсутня. Наприклад, в Індексі стійкості організацій громадянського суспільства 2017 року перераховано проблеми, на які були спрямовані адвокаційні кампанії в Україні. Ані мир, ані проблеми, пов'язані зі збройним конфліктом, не були в центрі уваги перерахованих кампаній.¹⁴⁵

138. Матеріали конференції, Post-Conflict Justice in Ukraine, https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2017/05/Blok_80.pdf ; Ukraine Helsinki Human Rights Union activities in Transitional Justice, 2017 <https://helsinki.org.ua/activities/transitional-justice/>; Українська Гельсінська Спілка Базове дослідження із застосування правосуддя перехідного періоду в Україні: реферативний огляд / за заг. ред. А. П. Буценка, М. М. Гнатівського. – Київ, 2017, <https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2017/05/Summary-final-dlya-sajtu.pdf>

139. <https://hromadskeradio.org/programs/kyiv-donbas/zakonoproekty-pro-kolaboraciyu-probachyty-vsih>

140. <https://www.facebook.com/chomumyrazom/>

141. http://www.ucipr.org.ua/index.php?option=com_content&view=featured&Itemid=186&lang=ua

142. <http://sii-platform.org/>

143. <http://mtot.gov.ua/zaporukoyu-vidnovlennya-tsilisnosti-ukrayiny-ye-zberezhennya-zv-yazkiv-z-gromadyanamy-na-okupovanyh-terytoriyah-vadyim-chernysh/>

144. <http://cmi.fi/2018/06/12/cmi-supports-10th-regional-public-dialogue-ukraine/>, <http://cmi.fi/2018/11/28/dialogue-helps-heal-divisions-caused-war-ukraine-people-realise-purpose-together/>, <http://cmi.fi/2018/12/14/restoration-of-trust-a-necessary-condition-for-secure-reintegration-of-ukraine/>, <http://cmi.fi/2019/03/27/8th-session-of-the-national-platform-held-in-ukraine/>, <http://cmi.fi/2019/04/16/discussing-ideas-for-ukraines-peaceful-future/>

145. Найбільшою увагою в 2017 р. було надано ініціативам з анти-корупції, пенсійній реформі, реформам правосуддя, освіти, охорони здоров'я, виборчої системи та децентралізації. <https://www.fhi360.org/sites/default/files/media/documents/resource-civil-society-organization-2017-regional-report.PDF> (p. 224)

****

Загалом залишається неясним, якою мірою захист прав людини, не пов'язаних зі збройним конфліктом, відноситься до розбудови миру. Також це дослідження виявило, що в ситуації безперервних військових дій, адвокації миру як такої в Україні практично не існує. Діяльність із адвокації миру, зазначена в цьому розділі, зазвичай обмежується публічними комунікаціями через ЗМІ та громадськими заходами, в яких відсутні будь-які значні вимоги до українського уряду. Крім того, ці заходи в більшості випадків ініційовано іноземними партнерами. Місцеві українські ОГС наразі відносяться з обережністю до адвокації миру. Як пояснив один із експертів в інтерв'ю для цього дослідження: «[адвокація миру] сприймається як заклик до здачі Росії і як зрада, ОГС бояться або не бачать ніякого сенсу робити це, або вони думають, що це нашкодить Україні».¹⁴⁶

6.4. Соціалізація – зміна ставлення до культури миру

Терміну «соціалізація» в розумінні методології ІРТІ в українській мові не існує, тому кожного разу потрібне його пояснення. У цьому звіті і на семінарах із обговорення результатів цього дослідження використовувався термін «культура миру».

У зв'язку з тим, що в поточному конфлікті дуже важко встановити, які групи є його сторонами, ідентифікація таких груп залежить від конфліктного нарративу кожної конкретної організації. Тому в Україні немає чітких відмінностей між внутрішньогруповою і міжгруповою діяльністю. У цьому розділі звіту перераховано види діяльності, які можуть розглядатися як внутрішньогрупові, оскільки вони не вимагають участі людей із різних конфліктних груп (незалежно від того, як ці групи визначаються) і спрямовані на зміну ставлення до культури миру в Україні в цілому.

Із огляду на складний контекст конфлікту (див. розділ 4.2) термін «культура миру» не використовується широко в публічному дискурсі і часто замінюється терміном «культура діалогу», який сприймається як міжнародний і більш нейтральний. Публічно визнається факт відсутності в Україні культури діалогу і необхідність зусиль по її розбудові. Термін «культура діалогу» перетворився на свого роду кліше публічних заходів, що стає все більш популярним серед представників державних інституцій, організацій громадянського суспільства та міжнародних організацій. Однак в цьому дискурсі культура діалогу не пов'язана зі збройним конфліктом на сході і спрямована на діалог у державних структурах і парламенті, діалог про поточні політичні реформи і об'єднання зусиль держави і громадянського суспільства.

Заходи з просування культури миру і діалогу можна розділити на кілька груп – педагогіка миру, журналістика миру, фасилітовані діалоги та інша діяльність.

6.4.1. Педагогіка миру

Термін «педагогіка миру» не використовується широко в публічному дискурсі з причин, розглянутих вище. За словами респондентів цього дослідження, багато організацій, які функціонально займаються педагогікою миру, будуть заперечувати проти того, щоб їх так називали; замість цього вони вважають за краще асоціюватися з громадянською освітою.

---

146. Інтерв'ю з головою української ГО в сфері розбудови миру і діалогу.

Українська миротворча школа¹⁴⁷ розробила Рамкову стратегію миротворчої освіти в Україні, яку можна знайти на її веб-сайті. Стратегія визначає миротворчу освіту як «утворення, яке сприяє культурі миру за допомогою розвитку знань, навичок, відносин і цінностей, що сприяють ненасильницькій трансформації конфліктів у громаді».¹⁴⁸ Воно вважається невід'ємною частиною громадянської освіти і включає наступні завдання: (1) навчання громадських активістів; (2) розробка програм/модулів/кейсів і навчальних матеріалів для середньої школи і позашкільних заходів; (3) розробка стандартів миротворчої освіти для громадянського суспільства і журналістів; (4) моніторинг і підтримка місцевих ініціатив педагогів; (5) створення мережі громадських активістів із компетенціями миротворців для місцевого, міжсекторального, міжрегіонального та міжнародного співробітництва.¹⁴⁹ Однак, за словами респондента цього дослідження, Рамкову стратегію миротворчої освіти не було підтримано урядом України, і робота по її просуванню призупинена.¹⁵⁰

Практичні ініціативи, які були ідентифіковані в цьому дослідженні як функціонально схожі з педагогікою миру, можна розділити на ініціативи в рамках офіційної державної системи освіти (від дитячих дошкільних закладів до університетів) і неформальної освіти.

Педагогіка миру в формальній освіті:

- **Навчальний курс з мультикультурної освіти в школах.** Неурядова організація «Інформаційно-дослідницький центр інтеграції та розвитку»¹⁵¹ понад 15 років активно займається розробкою і впровадженням навчальної програми «Культура добросусідства» в дитячих садках, школах і університетах по всій Україні. Ця організація офіційно співпрацює з Міністерством освіти та інтегрує цей курс у навчальні програми окремих навчальних закладів.
- **Програми медіації однолітків і створення шкільних служб примирення** як частина шкільної програми. Із 2003 року Інститут миру і порозуміння (ІМП), Одеська обласна група медіації та інші організації здійснюють навчання школярів, учителів та батьків навичкам вирішення конфліктів і створюють шкільні служби примирення в різних регіонах України. Після 2014 року програми медіації однолітків стали надзвичайно популярним серед донорів і, як наслідок, ОГС. Наразі багато ОГС отримують підтримку для просування таких програм, в основному в постраждалих від конфлікту східній частині країни – наприклад, проекти шкільних служб примирення і створення навчальних посібників організацією La Strada Україна,¹⁵² проекти Мережі правового розвитку.¹⁵³ Міністерство освіти офіційно підтвердило якість багатьох навчальних матеріалів для програм шкільної медіації. Існує деяка координація між шкільними службами примирення: діє мережева платформа для таких служб, створена ІМП;¹⁵⁴

---

147. <https://peace.in.ua/holovna/koalitsiya-orhanizatsij-uchasnykiv-proektu-ukrajinska-myrotvorcha-shkola/>

148. Українська миротворча школа, Стратегія миротворчої освіти в Україні, <http://peace.in.ua/ramkova-stratehiya-myrotvorchoji-osvity-v-ukrajini-2020/>

149. Ibid.

150. Інтерв'ю з українським практиком у сфері розбудови миру.

151. <http://idcir.com/uk/>

152. https://la-strada.org.ua/ucp_mod_news_list_show_614.html

153. <https://ldn.org.ua/event/startuvav-proekt-rozvitok-skilnih-sluzb-porozuminna/>

154. <http://safeschools.com.ua/>

проводяться щорічні Форуми шкільної медіації.¹⁵⁵ За оцінками респондентів даного дослідження, в Україні налічується близько 100 шкільних служб примирення.

- **Проект «Мирна школа»** – цілісний підхід до культури миру в школах відповідно до методології Белінди Хопкінс,¹⁵⁶ наразі пілотується Інститутом миру і порозуміння у співпраці з Міністерством освіти та іншими партнерами.¹⁵⁷
- **Нова українська школа (НУШ)**¹⁵⁸. Міністерство освіти нещодавно розпочало нову загальнонаціональну реформу середньої школи, яка вводить навички вирішення конфліктів у навчальну програму. Кілька НУО наразі залучено до цієї реформи – наприклад, EdCamp.¹⁵⁹
- **Навчальна програма з громадянської освіти в школах.** Громадянську освіту було введено Міністерством освіти в 2018 році в якості курсу для учнів 10-го класу (15-16 років), і громадянське суспільство брало активну участь у розробці цієї програми у співпраці з Міністерством освіти.¹⁶⁰ Зміст і основні принципи курсу «Громадянська освіта» залишаються в розробці, оскільки Міністерство освіти випустило концептуальний документ тільки в березні 2019 року,¹⁶¹ а громадянське суспільство пропонує множинні і, подекуди, суперечливі підходи. Наразі в навчальній програмі з громадянської освіти пріоритет, найімовірніше, віддається правам людини і активній участі громадян у житті суспільства.¹⁶² Список залучених у цьому процесі акторів громадянського суспільства див. у звіті «Громадянська освіта в Україні».¹⁶³
- **Програми боротьби з булінгом у школах.** Хоча антибулінг є частиною більшості освітніх програм педагогіки миру, існують окремі проекти, присвячені антибулінгу – наприклад, проекти НУО «Альтернативи насильству, Україна»¹⁶⁴ і онлайнвий курс щодо боротьби з булінгом для вчителів.¹⁶⁵

Педагогіка миру в неформальній освіті:

- **Тренінги з прав людини** регулярно проводяться всіма правозахисними організаціями, переліченими в розділі 6.2.1 цього звіту. Вони широко підтримуються донорами і орієнтовані на різні групи (від школярів до колишніх комбатантів і ВПО).
- **Тренінги з навичок вирішення конфліктів і діалогу** також проводяться більшістю організацій, що займаються медіацією та фасилітацією діалогів, зазначених в розділі 6.4.3 цього звіту. Хоча іноді проводяться окремі проекти, метою яких є тренінг

---

155. <https://ldn.org.ua/event/shkilni-mediator-y-zibralys-na-mizhreionalnyj-forum-zhyttya-bez-konfliktiv/>

156. <https://transformingconflict.org/teachers/belinda-hopkins/>

157. <http://ipcg.org.ua/>

158. <https://nus.org.ua/>

159. <https://www.edcamp.org.ua/>

160. Для аналізу залученості громадянського суспільства в навчальні плани громадянської освіти див. доповідь "Civic Education in Ukraine" https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/171108_citizenship-education-Ukraine-ukr_YB.pdf

161. <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-strategiyu-rozvitku-gromadyanskoyi-osviti-na-period-do-2022-roku>

162. Згідно з програмою, базові концепції громадянської освіти включають наступне: людина, особистість, громадянин, права людини, верховенство права, інклюзивність, громадянське суспільство, громада, громадська залученість, демократія, держава, відповідальність. <http://nus.org.ua/questions/kurs-gromadyanska-osvita-dlya-10-klasnykiv-shho-proponuye-programa/>

163. https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/171108_citizenship-education-Ukraine-ukr_YB.pdf

164. <http://www.avp.org.ua>

165. https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:MON+AB101+2019_T2/about

із вирішення конфліктів для широкого загалу (бібліотекари, активісти громадянського суспільства, вчителі тощо), більшість тренінгів із вирішення конфліктів проводяться в рамках більших програм з діалогів або медіації. Наприклад, деякі проекти діалогів спочатку обирають місцеву громаду, де вони будуть ініціювати діалогові програми, а потім пропонують серію тренінгів із навичок медіації/діалогу/вирішення конфліктів, щоб обрати потенційних медіаторів або фасилітаторів із середовища місцевих жителів і навчити їх для подальшої самостійної роботи в якості медіаторів або фасилітаторів діалогів. Таким чином, респонденти цього дослідження не були впевнені, чи можна вважати ці тренінги частиною систематичних зусиль із педагогіки миру або, скоріше, освітніми заходами для підтримки діалогів.

- **Тренінги, дитячі освітні табори та інші освітні заходи багатьох ОГС** на теми, пов'язані з педагогікою миру, шкільною реформою, вихованням нового покоління лідерів, наприклад, організаціями «Інша освіта»,¹⁶⁶ EdCamp,¹⁶⁷ «Альтернативи насильству», Україна,¹⁶⁸ Українська миротворча школа¹⁶⁹.

6.4.2. Журналістика миру

Як зазначалося вище в цьому звіті, термін «журналістика миру» майже не використовується в публічній сфері в Україні, замість цього дискурс по цій темі концентрується на питаннях професійних стандартів журналістів. Ряд неурядових організацій в Україні працюють у сфері ЗМІ: проводять моніторинг професійних стандартів журналістів, зокрема щодо питань кодексу етики, моніторингу ЗМІ на предмет інформаційної безпеки і наявності мови ворожнечі (розділ 6.2.3 цього звіту).

У вузькому розумінні журналістика миру включає конфлікт-сенситивне висвітлення подій, пов'язаних із насильством і збройним конфліктом. У цьому дослідженні не було виявлено українських організацій, що цілеспрямовано працюють над журналістикою миру в такому вузькому сенсі. Виявлено тільки один проект із назвою «Школа миротворчої журналістики» Одеської обласної організації ВГО «Комітет виборців України».¹⁷⁰ Видимою діяльністю в цій сфері залишаються публікації на тему конфлікт-сенситивної журналістики міжнародних організацій – наприклад, Офісу координатора проектів ОБСЄ¹⁷¹ і Фондації Томпсон.¹⁷²

6.4.3. Фасилітовані діалоги

На початковому етапі збройного конфлікту було непросто зрозуміти, що мається на увазі під діалогом, і розібратися в різних видах діяльності під назвою «діалог». У 2018 році професійна спільнота медіаторів і фасилітаторів діалогу змогла виробити своє розуміння діалогу в документі «Стандарти діалогу: визначення і принципи».¹⁷³ Це ж визначення можна знайти

166. <http://insha-osvita.org/>

167. <https://www.edcamp.org.ua/>

168. <http://www.avp.org.ua>

169. <http://peace.in.ua>

170. <https://www.prostir.ua/?news=v-odeskij-oblasti-tryvayut-medijni-myrotvorchi-initsiatyvy-zhurnalistiv-ta-bloheriv>

171. OSCE, Conflict Sensitive Journalism: Best Practices and Recommendations (2016) <https://www.osce.org/uk/ukraine/254531>

172. Thomson Foundation, Ukraine: Reporting Conflict: A practical Guide for Journalists (2015), http://www.thomsonfoundation.org/media/33401/ukraine-guide_2303_x-la_sl.pdf

173. Стандарти діалогу: визначення та принципи, ІМіП (2018), <https://drive.google.com/file/d/1ls9DsqMb0a0H8Dy6YSZRu0iDXBD3M4yv/view>

і в посібнику 2019 р. з діалогу, опублікованому Координатором проектів ОБСЄ в Україні.¹⁷⁴ Фасилітований діалог визначається в цих документах наступним чином:

Спеціально підготовлений груповий процес, який відбувається за допомогою ведучого – фасилітатора – і націлений на поліпшення взаєморозуміння/відносин між учасниками, а також може бути спрямований на ухвалення рішень про спільні дії або вирішення конфлікту таким способом, який передбачає рівні можливості учасників зустрічі висловити власну думку.

Хоча це не єдине визначення діалогу, яким оперують українські фасилітатори, воно дає основу для моніторингу діяльності в сфері діалогу. Специфіка професійно фасилітованого діалогу в Україні полягає в тому, що він включає як міжгруповий діалог, так і діалог щодо вирішення проблем.¹⁷⁵

Фасилітовані діалоги, дійсно, сприяють популяризації культури миру та діалогу в Україні, навіть якщо в них не беруть участі жителі тимчасово окупованих територій в Донецькій і Луганській областях. Міжнародні організації та українські фасилітатори діалогу вважають, що будь-який діалог на будь-яку тему за участю будь-яких учасників сприяє культурі миру/діалогу. Крім того, дослідження показують, що більшість діалогів в Україні (2014-2018 рр.) стосувалися швидше технічних питань (рішення проблем громад, проведення реформ, залучення громадянського суспільства в ухвалення рішень), які в багатьох випадках не вимагають репрезентації груп із різними політичними поглядами.¹⁷⁶ Таким чином, багато фасилітованих діалогів спрямовано на те, щоб зміцнити довіру серед українців, колективно вирішувати проблеми на всіх рівнях і підвищувати рівень соціальної згуртованості і стійкості українського суспільства, без прагнення конкретної мети об'єднати людей, які розділені лінією зіткнення на сході. Як згадав респондент цього дослідження: «Коли я питаю, хто з ким повинен говорити в діалогах, люди відповідають: «Всі з усіма, всі, у кого є розбіжності».¹⁷⁷

Ситуація в Україні відрізняється від інших країн тим, що в Україні є добре розвинена професійна спільнота висококваліфікованих медіаторів і фасилітаторів діалогу. Ще до 2013 року близько 3 000 українців пройшли навчання навичкам медіації. Ця професійна спільнота наразі складає кістяк спільноти в сфері розбудови миру, яка працює в парадигмі трансформації конфлікту, заснованій на інтересах/потребах. Улітку 2017 року Платформа підтримки діалогу надавала інформацію про 24 українських НУО, які ведуть активну роботу з фасилітації діалогу в Києві, Львові, Харкові, Донецькій області, Дніпрі, Кривому Розі, Херсоні, Кременчузі та інших містах. Опитування учасників діалогу, проведене в 2018 році, виявило 66 організацій в Україні, які в 2014-2018 роках проводили фасилітовані діалоги (перша десятка цих організацій провела 2/3 усіх діалогів в Україні).¹⁷⁸ Для більш детального опису спільноти фасилітаторів діалогу див. дослідження Тетяни Кисельової.¹⁷⁹

174. Катерина Гусєва, Діана Проценко, Як? Де? Коли? Працює діалог: Практичний посібник, Координатор проектів ОБСЄ (2019) <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/422831>

175. Кисельова, «Розуміючи діалог: Аналітичний звіт за результатами опитування учасників діалогів в Україні»; Кисельова та фон Добенек, «Діалоги на рівні громадянського суспільства в Україні: основні тренди та ризики», <https://md.ukma.edu.ua/publications/>

176. Кисельова, «Розуміючи діалог: Аналітичний звіт за результатами опитування учасників діалогів в Україні».

177. Інтерв'ю з українським фасилітатором діалогів.

178. Кисельова, «Розуміючи діалог: Аналітичний звіт за результатами опитування учасників діалогів в Україні», 22.

179. Kyselova, "Professional Peacemakers in Ukraine: Mediators and Dialogue Facilitators before and after 2014."

Згідно з результатами досліджень¹⁸⁰ та інтерв'ю, проведених для цього звіту, в Україні працюють кілька організацій-мереж або коаліцій, які займаються професійною фасилітацією діалогу в сфері розбудови миру (тільки українські ОГС, в алфавітному порядку, невичерпний список):¹⁸¹

- «Інженери порозуміння», Київ – проект громадської організації «Простір гідності», яка наразі розбудовує свою мережу на сході країни та в інших регіонах;¹⁸²
- Інститут миру і порозуміння, Київ - НУО, в мережу якої входять близько 10 інших НУО, переважно на сході;¹⁸³
- Мережа фасилітаторів діалогу – неформальна незареєстрована мережа професійних фасилітаторів із різним досвідом, які координують певні етичні та професійні питання;¹⁸⁴
- Національна асоціація медіаторів (НАМУ) – хоча діалог безпосередньо не включений до мандату НАМУ, ця національна асоціація координує діяльність із підсилення спроможності спільноти практиків діалогу шляхом співпраці з Координатором проєктів ОБСЄ в Україні;¹⁸⁵
- Українська миротворча школа (УМШ) – мережа неурядових організацій та активістів, що базується в Києві, Харкові та інших регіонах України. УМШ навчає не фасилітаторів діалогу, а, радше, місцевих активістів, яких вони називають «соціальними посередниками». УМШ проводить модельні ігри з активістами громадянського суспільства та місцевими органами влади в місцевих громадах, які можуть бути схожі на діалоги.¹⁸⁶

Інші організації, що надають послуги фасилітації діалогів, включають: Центр права і посередництва (Харків),¹⁸⁷ «Діалог в дії» (ініціатива видавництва «Дух і літера», Київ),¹⁸⁸ «Донбаський Діалог» (Святогірськ, Донецька область),¹⁸⁹ Одеська обласна група медіації (Одеса),¹⁹⁰ Український центр злагоди (Київ),¹⁹¹ Фонд місцевої демократії / Лабораторія мирних рішень (Харків).¹⁹²

Скільки в Україні проводиться фасилітованих діалогів, залишається неясним. Опитування учасників діалогу в 2018 році виявило 157 фасилітованих діалогів у період із 2014 по перший квартал 2018 року за допомогою методології онлайн-опитування, яке охопило лише частину діалогів, проведених в Україні або з українськими учасниками. За словами респондента цього дослідження, Інститут миру і порозуміння провів 31 діалог у місцевих громадах протягом 12 місяців із квітня 2018 по квітень 2019 р. Наразі діалоги проводяться переважно

---

180. Кисельова, «Розуміючи діалог: Аналітичний звіт за результатами опитування учасників діалогів в Україні»; Кисельова та фон Добенек, «Діалоги на рівні громадянського суспільства в Україні: основні тренди та ризики».

181. Є також Національна асоціація фасилітаторів України (NAFU <http://nafu.com.ua/>), активна більше в технічному виді фасилітацій – модерування форумів, конференцій та інших публічних подій; стратегічне планування сесій, командотворення та вирішення проблем.

182. <https://peaceengineers.com/>

183. <http://ipcq.org.ua/>

184. <https://www.facebook.com/dialoguesnetwork/>

185. <http://namu.com.ua/ua/>

186. <http://peace.in.ua/znayomtes-ia-sotsial-nyu-poserednyk/>

187. <http://www.centerlawmediation.com/>

188. <https://duh-i-litera.com/> <https://www.facebook.com/dialogue.in.action/>

189. <https://www.donbassdialog.org.ua/>

190. <https://www.facebook.com/OdessaGroupMediation/>

191. <http://concordance.org.ua/>

192. <http://fmd.kh.ua/>

на сході країни (території, підконтрольній уряду України) і переважно на «технічні» теми, такі як реформи, залучення громадянського суспільства до процесу ухвалення рішень, проблеми громад, права людини, інтеграція ветеранів та ВПО в приймаючі громади тощо. Діалоги з питань історичної пам'яті, релігії, політичних поглядів, війни, наративів конфлікту проводяться набагато рідше (в 2019 році – 10%, порівняно із «технічними питаннями»).¹⁹³

6.4.4. Інші заходи з просування культури миру

- **Арт-проекти.** Ряд ОГС працюють в сфері культури і мистецтва з метою поширення ідей прав людини, толерантності та різноманітності через різні види мистецтва.¹⁹⁴ Водночас було ідентифіковано лише кілька організацій, які цілеспрямовано працюють для просування ідей миру і навичок вирішення конфліктів за допомогою мистецтва. Громадська організація «Сила майбутнього» є одним із прикладів.¹⁹⁵ Більшість пов'язаних з конфліктом арт-проектів включають фото- або художні виставки, що показують війну і страждання, які вона принесла людям, через їхні особисті історії.¹⁹⁶
- **Форум-театри і театральні вистави** – наприклад, «Театр для діалогу» спирається на методологію театру пригноблених і організує сценічні постановки про права людини, громадянську активність молоді та жінок тощо.¹⁹⁷
- **Табори миру для дітей і молоді** – наприклад, Табір миру для дітей зі сходу України (ВПО і тих, хто постраждав у результаті війни).¹⁹⁸
- **Наративи конфліктів** – робота з наративами і розповіддю історій про конфлікт. Залежно від методології, ці проекти можуть включати чи не включати представників різних конфліктуючих груп в обговорення розуміння конфлікту. Один із прикладів – проект «Сила добра»¹⁹⁹, який було протестовано в 2015 році за участі Одеської обласної групи медіації і який наразі є самостійним проектом у різних регіонах України.
- **Проекти з розбудови спроможності місцевих громад**, в яких не згадуються конфліктуючі соціальні групи – наприклад, проект «Розширення прав і можливостей громадянського суспільства для ненасильницької трансформації конфліктів у місцевих громадах» Театру для діалогу.²⁰⁰

****

На завершення потрібно відзначити, що залишається неясним, наскільки функція соціалізації розвинена в Україні порівняно з іншими функціями, оскільки ця діяльність здійснюється великою кількістю організацій, які не пов'язані між собою і не утворюють єдиної узгодженої спільноти практиків.

193. Кисельова, «Розуміючи діалог: Аналітичний звіт за результатами опитування учасників діалогів в Україні».

194. Див., наприклад, НУО « Almenda» <http://almenda.org/category/about-us/about-org/>

195. <https://www.facebook.com/mitcizgodi/>

196. <http://www.library.kpi.ua/node/1115>

197. <http://tdd.org.ua/en/empowerment-civil-society-non-violent-conflict-transformation-local-communities>

198. <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2309715-proekt-mandrivnij-tabir-miru-prezentacia-dosagnen-i-napracuvan.html>

199. <http://power-of-goodness.info/>, https://www.facebook.com/groups/308101576357991/?multi_permalink=551845721983574&notif_id=1551022061770399&notif_t=feedback_reaction_generic

200. <http://tdd.org.ua/en/empowerment-civil-society-non-violent-conflict-transformation-local-communities>

6.5. Соціальна згуртованість – об'єднання людей

Термін «соціальна згуртованість» широко не використовувався українським громадянським суспільством українською мовою до 2014 року. Термін було привнесено міжнародними організаціями і перекладено на українську (див., наприклад, дослідження «Індекс соціальної згуртованості»).²⁰¹ Проте на практиці соціальна згуртованість в Україні розуміється по-різному. Соціальна згуртованість як функція розбудови миру, відповідно до методології ІРПІ, означає «об'єднання людей, що перебувають по різні сторони конфлікту».²⁰² Як уже зазначалося вище, в збройному конфлікті в Україні і навколо нього немає чітких конфліктуючих сторін. Залежно від аналізу конфлікту організаціями, що реалізують проекти, їхніх особистих поглядів і цінностей, групи людей, на які спрямовані проекти, можуть бути наступними:

- ВПО і приймаючі громади;
- ветерани і місцеві громади, в яких вони проживають;
- громадянське суспільство і уряд на всіх рівнях;
- соціальні групи, що представляють більшість і меншість (наприклад, етнічну);
- українці з різними політичними поглядами;
- «люди зі сходу» і «люди із заходу» України;
- українці, які проживають на контрольованих і не контрольованих урядом України територіях;
- громадяни України і громадяни Російської Федерації.

6.5.1. Об'єднання людей за допомогою професійно фасилітованого діалогу

Професійно фасилітовані діалоги, в яких беруть участь перераховані вище групи населення, проводяться тими ж організаціями, які вказано в розділі 6.4.3. Діалоги, які були визначені в дослідженні 2018 року²⁰³ як діалоги, в яких брали участь представники різних груп, включали:

- **Діалоги через лінію розмежування** – діалоги за участю жителів тимчасово окупованих територій в Донецькій і Луганській областях. Дослідження 2018 року виявило 17 діалогів, в яких взяли участь кілька жителів із таких територій (в 2014-2018 роках). Окрім цих діалогів, «Донбаський Діалог» в 2014-2019 рр. провів 7 діалогових марафонів з різних тем за допомогою онлайн-технологій, а також особистого спілкування, в яких брали участь жителі тимчасово окупованих територій в Донецькій і Луганській областях.²⁰⁴ Ще один довгостроковий проект за участю жінок з тимчасово окупованих територій в Донецькій і Луганській областях «Жіночі ініціативи за мир на Донбасі» – це діалоги, організовані українською громадською організацією «Ідеї змін» та їхніми міжнародними партнерами.²⁰⁵ Інші проекти працюють під прикриттям, інформації про них немає. Ці типи діалогів найчастіше проводяться за межами України і Росії, в третій нейтральних країнах (Грузія, Білорусь, Туреччина).
- **Російсько-українські діалоги** – діалоги за участю громадян України і Росії, найчастіше активістів громадянського суспільства. У дослідженні 2018 року було виявлено 10 діалогів, в яких взяли участь кілька громадян Російської Федерації. Про ці типи

---

201. <https://www.scoreforpeace.org/uk/easternUkraine/about>

202. Paffenholz, Civil Society and Peacebuilding: A Critical Assessment.

203. Kyselova, "Understanding Dialogue: Survey-Based Study".

204. <https://www.donbassdialog.org.ua/>

205. <http://ideizmin.com.ua/>

діалогу ще менше інформації у відкритих джерелах. Єдиною ініціативою, виявленою в цьому дослідженні, був діалог жінок організації «Ідеї змін».²⁰⁶ Ці діалоги також, як правило, проводяться в третіх країнах.

- **Діалоги з питань інтеграції ветеранів та ВПО.** В ході дослідження діалогу 2018 року було виявлено 24 таких діалоги. В цих діалогах обговорювалися питання працевлаштування колишніх комбатантів і ВПО в місцевих громадах, надання житла, гуманітарної та психосоціальної допомоги; питання взаємовідносин між колишніми комбатантами і ВПО з іншими членами місцевих громад, конкуренції між різними групами ветеранів; питання безпеки громад тощо. Приклад діалогу такого типу див. у історіях успіху діалогу, опублікованих Інститутом миру і порозуміння.²⁰⁷
- **Діалог між урядом і громадянським суспільством.** Хоча питання взаємодії між урядом на всіх рівнях і громадянським суспільством майже неминуче з'являються в більшості діалогів, дослідження 2018 р. виявило 13 діалогів, в яких ці питання були основною темою. Ці діалоги називалися «Влада і громадяни», «Влада – громада», «Взаємодія поліції і громадянського суспільства» тощо. Як приклад, можна почитати про діалог між поліцією, громадськими активістами, блогерами та представниками міської ради в м. Чугуїв Харківської області на веб-сторінці «Інженерів порозуміння».²⁰⁸
- **Діалоги між групами більшості і меншості** (групи меншин включають жінок, людей з обмеженими можливостями, представників спільноти ЛГБТ, батьків дітей із особливими потребами, етнічні громади ромів, угорців, румунів, болгар тощо) щодо прав людини та інтеграції представників цих груп. Дослідження 2018 р. виявило 22 таких діалога. Як приклад, див. Діалоги ГО «Театр для діалогу»²⁰⁹ і діалог, організований Координатором проектів ОБСЄ в Україні на тему мови викладання в школах на територіях компактного проживання етнічних меншин в Україні.²¹⁰
- **Діалоги між людьми з різними політичними поглядами.** Політичні погляди, а також національні ідентичності – це категорії, які надзвичайно розмиті і політизовані в Україні. У 2014-2016 рр. все ще можна було виявити і зібрати на діалог людей, які підтримували Революцію Гідності в Києві в 2013-2014 рр., і тих, хто був проти. Приклад таких діалогів див. у проекті «Одеса – наш спільний дім» Одеської обласної групи медіації.²¹¹

6.5.2. Об'єднання людей за допомогою іншої діяльності

Усі види діяльності, перераховані в розділі «Соціалізація» – арт-проекти, тренінги, робота з наративами тощо – можуть розглядатися як «соціальна згуртованість», якщо вони явно залучають різні соціальні групи незалежно від того, які це групи. Як приклад, див. проект ГО «Країна вільних людей» із проведення Миротворчої Школи для молоді, для участі в якій

206. <http://ideizmin.com.ua/>

207. IMiP, Діалог у громадах: Рекомендації для органів місцевого самоврядування (2018), 15, <https://issuu.com/ipcg/docs/imip-dialoge-print>

208. <https://peaceengineers.com/news/dialogova-zustrich-mizh-predstavnykamy-riznyh-gromad-natspolitsiy-ta-derzhsluzhbovtsyamy-u-chuguvi-42/>

209. <http://tdd.org.ua/uk/projects>

210. IMiP, Діалог у громадах: Рекомендації для органів місцевого самоврядування (2018), 17, <https://issuu.com/ipcg/docs/imip-dialoge-print>

211. Center for Peace Mediation, Dialogue in Odessa, Ukraine (Frankfurt/Oder, 2017), http://www.peacemediation.de/uploads/7/3/9/1/73911539/odessa_dialogue_study_final.pdf

організаторами залучалися молоді люди зі сходу і заходу України, а також з Північного Кавказу і з тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях.²¹²

Крім того, існує один вид діяльності, який може бути здійснений тільки за участі представників різних груп – обміни, які часто позиціонуються як неформальний діалог «людей зі сходу і заходу України». Наприклад, обмін студентами, жінками, пенсіонерами з різних регіонів України або обмін людьми з професійних спільнот із різних регіонів України (керівників громадських організацій, представників малого бізнесу тощо).²¹³

Заходи з соціальної згуртованості, які не пов'язані з професійно фасилітованими діалогами, здійснюються багатьма організаціями, як центральними, так і місцевими, які не мають чіткого напрямку діяльності і не утворюють чітких коаліцій. Часто ці заходи проводяться під егідою «молодіжних організацій» або «жіночих організацій». Щоб отримати хоч якесь уявлення про організації, що працюють у цій функції, можна подивитися на списки організацій-партнерів окремих донорів або на конкретну лінію фінансування.²¹⁴

****

Таким чином, соціальна згуртованість, яка розуміється в цьому звіті як діяльність з об'єднання людей із різних груп (професійно фасилітовані діалоги та інші види діяльності) в Україні відносно розвинена порівняно з іншими функціями розбудови миру. Водночас масштаб діяльності в цій функції може бути недостатнім, якщо виходити з величезних потреб, що існують в країні із населенням 45 мільйонів осіб.

6.6. Посередництво через лінію розмежування та включення громадянського суспільства в політичні переговори

В українській мові не існує слова «інтермедіація». В українському контексті цю функцію сфокусовано на збройному конфлікті і ролі громадянського суспільства в будь-яких питаннях, пов'язаних із мирними переговорами або будь-якою взаємодією через лінію зіткнення, яку було встановлено Мінськими угодами.

Більшість контактів із важливих питань щодо забезпечення життєдіяльності населення через лінію зіткнення наразі здійснюються урядом і державними структурами України та офіційними структурами так званих «ЛНР/ДНР» включно з військовим персоналом і за підтримки СММ ОБСЄ і Тристоронньої контактної групи. Ці питання включають в себе переговори про припинення вогню, обмін полоненими, ремонт інфраструктури і водопостачання, гуманітарну допомогу та інші питання. Роль громадянського суспільства в переговорних процесах із цих питань наразі незначна або відсутня. Вона, швидше за все, обмежена інформаційною функцією донесення проблем місцевого населення до відома зазначених вище структур.

Українські ОГС мають дуже обмежені можливості роботи з людьми з тимчасово окупованих територій в Донецькій і Луганській областях. Проте спілкування відбувається на контрольно-пропускних пунктах, які регулярно перетинають понад мільйон людей щомісяця.

---

212. <https://kvl.org.ua/mizhnarodna-mirotvorcha-shkola-%C2%ABcherez-mistecztvo-dialoga-k-miru%C2%BB>

213. <http://www.kultura.org.ua/?p=1207&lang=uk>

214. Active Citizens program by the British Council <http://www.britishcouncil.org.ua/en/active-citizens/projects>, Reweaving the Ukrainian Social Fabric project by the International Alert <https://www.international-alert.org/ru/projects/reweaving-ukrainian-social-fabric>

Професійно фасилітовані діалоги за участі людей із тимчасово окупованих територій Донецької і Луганської областей на рівні громадянського суспільства були віднесені в цьому звіті до функції соціальної згуртованості (див. розділ 6.5.1).

Посередництво через лінію зіткнення з екологічних або економічних питань за участю високопосадовців із обох сторін (трек 1.5) здійснюється міжнародними НУО без явної участі громадянського суспільства по обидва боки.

Зв'язок між громадянським суспільством і офіційним переговорним процесом в Мінську наразі практично відсутній, перш за все тому, що він не передбачався дизайном цього процесу. Наразі єдиним варіантом залишається пошук нестандартних неформальних рішень для встановлення зв'язку громадянського суспільства з формальним мирним процесом, наприклад, шляхом неофіційних консультацій. Крім того, Мінський процес наразі сприймається як такий, що зайшов у глухий кут. За словами респондента даного дослідження, «Мінський процес – це імітація процесу, буксування на місці». Тому українське громадянське суспільство в цілому, як і раніше, неохоче підключається до процесу політичних переговорів. Ґрунтуючись на інтерв'ю, проведених у ході досліджень діалогів 2016-2017 р, деякі активісти громадянського суспільства вважають, що їхнє включення в політичний процес не має сенсу або становить загрозу для їхньої репутації.²¹⁵

Водночас таке ставлення громадянського суспільства може поступово змінюватися. Все більше ОГС починають хоча б розглядати можливість включення в політичні процеси. Наприклад, платформа «CivilM+» («Цивільний Мінськ плюс»), яка об'єднує НУО з України, Росії та інших країн, оголосила про намір (принаймні, виходячи з назви платформи) підключитися до Мінського процесу.²¹⁶ Кілька українських жіночих НУО відвідали заходи міжнародних організацій ООН і ОБСЄ і також висловили намір підключитися до Мінського процесу. Жіночі НУО, які брали участь у семінарах із обговорення результатів цього дослідження, також підтвердили свою готовність підключитися до політичних переговорів на першому треку і готовність вкладати в цю діяльність свої зусилля.

****

Підсумовуючи, можна сказати, що роль громадянського суспільства в посередництві через лінію зіткнення не розвинена і залишається неясним, чи слід її розвивати і яким чином. Тому необхідні додаткові дослідження цієї функції.

6.7. Надання послуг як відправна точка в розбудові миру

Методологія ІРТІ описує цю функцію наступним чином: проекти з надання послуг або розвитку в сфері освіти, охорони здоров'я або надання гуманітарної допомоги, які можуть створити відправні точки для розбудови миру. Загалом цей вид діяльності громадянського суспільства є новим в Україні, і більшість проектів гуманітарної допомоги було розпочато після 2014 року.

Українське громадянське суспільство змогло в найкоротші терміни мобілізуватися для надання гуманітарної допомоги людям, постраждалим від конфлікту – вимушеним переселенцям, людям, що живуть поблизу зони конфлікту, ветеранам війни та їх сім'ям.²¹⁷

---

215. Кисельова та фон Добенек, «Діалоги на рівні громадянського суспільства в Україні: основні тренди та ризики».

216. <https://civilmplus.org/uk/>

217. USAID, Civil Society Organization Sustainability Index, (2018), 225, <https://www.fhi360.org/sites/default/files/media/documents/resource-civil-society-organization-2017-regional-report.PDF>

У перші місяці збройного конфлікту спонтанні ініціативи громадянського суспільства були спрямовані на евакуацію людей із небезпечних зон обстрілів, надання тимчасового житла і забезпечення основними продуктами харчування. Після п'яти років із початку збройного конфлікту деякі ОГС, які ініціювали ці програми, перейшли в сектор прав людини, продовжуючи пропонувати правову, психосоціальну та іншу допомогу ВПО і ветеранам. Інші гуманітарні організації додали компонент розбудови миру до своєї гуманітарної діяльності. Наприклад, «Карітас України»²¹⁸ та його підрозділи ініціювали програми діалогу, медіації та тренінгу в громадах, які зіштовхнулися з конфліктом. Ще один благодійний фонд – «Слов'янське серце»²¹⁹ – працює в сфері гуманітарної допомоги, але крім того мобілізує активісток громадянського суспільства на низовому рівні на просування питань розбудови миру. Гуманітарна організація «Країна вільних людей» ініціювала молодіжні діалоги і програми навчання за участю людей із тимчасово окупованих територій Донецької і Луганської областей.²²⁰

ПРОГАЛИНИ: Учасники семінарів із обговорення результатів цього дослідження припустили, що програми психосоціальної допомоги можуть сприяти розбудові миру, оскільки люди, які успішно пройшли психотерапію, потенційно здатні до більшої громадянської активності і більш глибокого розуміння себе та інших. Було висловлено припущення, що у громадянського суспільства недостатньо інформації та обізнаності про те, як розбудова миру може бути інтегрована в існуючі гуманітарні ініціативи та ініціативи в області розвитку.

****

На закінчення слід зазначити, що більшість гуманітарних організацій і громадських організацій, що надають соціальні послуги наразі зайняті своєю основною діяльністю і не виявляють явної готовності брати участь в діяльності з розбудови миру, хоча цей потенціал може бути додатково вивчений.

---

218. <https://caritas-ua.org/>

219. <https://www.facebook.com/pg/slavicheart2014/posts/>

220. <https://kvl.org.ua/mizhnarodna-mirotvorcha-shkola-%C2%ABcherez-mistecztvo-dialoga-k-miru%C2%BB>

7. ВИСНОВКИ

На противагу складній ситуації збройного конфлікту, що триває, гібридної агресії Росії в Україні і стабільного, хоча і помірною, рівня насильства на лінії зіткнення, загальний клімат для розбудови миру в Україні наразі вкрай несприятливий. Залишається неясним, чи зміниться ситуація з обранням президентом Володимира Зеленського в травні 2019 року, і яким чином.

Термін «розбудова миру» в Україні залишається дуже розпливчастим і не визначеним з боку як громадянського суспільства, так і міжнародних організацій. В умовах складного гібридного сценарію війни існує певний сектор громадянського суспільства, який використовує силові підходи для вирішення конфлікту, і ці підходи не можна виключати з аналізу. У 2014 році Україна пережила мобілізацію суспільства «на війну», тоді як мобілізація громадянського суспільства «на мир» ще в дуже віддаленій перспективі. У зв'язку з цим багато традиційних стратегій розбудови миру, завезених в Україну з інших контекстів внутрішніх громадянських війн, не придатні для застосування тут без їхньої адаптації. У цьому дослідженні підкреслюється важливість контекстуального підходу до розробки заходів із розбудови миру з урахуванням елемента зовнішньої агресії, зокрема питань безпеки і впливу на геополітичний рівень конфлікту.

Збройний конфлікт, який продовжується, змішані безпекові загрози, а також деякі урядові політики та маніпуляції з боку деяких політичних сил призвели до маргіналізації дискурсу миру і стигматизації організацій громадянського суспільства, що працюють у напрямку діалогу і співпраці з жителями тимчасово окупованих територій. У таких несприятливих умовах ОГС, що займаються розбудовою миру, змушені креативно працювати і винаходити стратегії, що дозволяють здійснювати розбудову миру, не називаючи її, наприклад, спираючись на дискурс про права людини або діалог. У цьому контексті ОГС, які були ідентифіковані в різних функціях розбудови миру в цьому звіті, працюють під тиском як ззовні, так і зсередини громадянського суспільства. Ці організації становлять невелику частину всього громадянського суспільства в Україні (можливо, їх декілька сотень); і тільки деякі з них починають усвідомлювати себе як нову спільноту практиків розбудови миру.

Велика частина діяльності з розбудови миру, зазначена в цьому звіті, виконується українськими ОГС, які працюють на територіях, контрольованих урядом України. Ці організації беруть свій початок із спільнот практиків, так званих «бульбашок», які існували до кризи 2014 року. Це дослідження ідентифікувало дві великі «бульбашки», які включають професійну спільноту правозахисників, з одного боку, і медіаторів і фасилітаторів – з іншого. Ці дві спільноти визначають загальну динаміку і масштаб діяльності щодо всіх функцій розбудови миру. Інші більш дрібні і нові миротворчі «бульбашки» включають жіночі організації, аналітичні центри, гуманітарні та релігійні організації. Жіночі організації швидко розширюються і стають все більш активними в розбудові миру, зокрема в питаннях потенційної участі в політичних переговорах із врегулювання конфлікту.

Усередині відносно невеликого сектора розбудови миру громадянського суспільства в Україні все ще багато розбіжностей, таких як між центральними/професійними/офіційними неурядовими організаціями та місцевими активістами на низовому рівні, хоча точний характер і масштаби низової активності залишаються невідомими. Ще одна лінія поділу в громадянському суспільстві пов'язана з географічною концентрацією ОГС – багато неурядових організацій, створених після 2014 року, підтримуються міжнародними донорами в східних і південних регіонах країни через їхню близькість до зони військових дій. Нарешті, існують

розбіжності між правозахисниками і медіаторами/фасилітаторами в питанні різних ідеологій або підходів до вирішення і трансформації конфліктів (підхід, заснований на праві, у правозахисників, і підхід, заснований на інтересах/потребах, у фасилітаторів діалогу).

Загалом застосування функціонального підходу ІРТІ до українського контексту було плідним. Основний висновок дослідження полягає в тому, що ця методологія добре підходить для українського контексту. В цьому дослідженні вдалося ідентифікувати всі функції розбудови миру в Україні, які розвинуто різною мірою. Дослідження показало, що функції захисту населення і посередництва через лінію зіткнення найменш розвинені в Україні, тому що їх багато в чому взяли на себе уряд України і міжнародні організації. Функція соціальної згуртованості – об'єднання людей – найбільш розвинена в порівнянні з іншими функціями; разом із тим, відносно загальної ситуації в Україні, вона все ще вимагає великих зусиль і підтримки. Інші функції, такі як моніторинг, соціалізація та надання послуг, розвинені частково. Що стосується окремих видів діяльності, то найменш розвинені з них включають адвокацію миру і журналістику миру, де в рамках цього дослідження було виявлено лише кілька проєктів, ініційованих, головним чином, міжнародними організаціями.

8. Додатки

Додаток 1. Список респондентів та учасників семінарів із обговорення результатів дослідження

Респонденти, з якими проводилися інтерв'ю для цього звіту:

Ірина Брунова-Калісецька, фасилітатор, незалежний експерт, Київ, 30 вересня 2018
Ігор Дубровський, Українська Миротворча Школа, Київ, 13 травня 2019
Максим Слігулашвілі, фасилітатор, незалежний експерт, Київ, 30 вересня 2018
Юлія Ернер, «DRA – Німецько-російський обмін», Берлін, 18 вересня 2019
Андрій Каменщikov, Глобальне партнерство із запобігання збройних конфліктів Україна, Київ, 14 жовтня 2018
Владислава Каневська, Мережа фасилітаторів діалогу, Київ, 11 березня 2019
Роман Коваль, Інститут миру і порозуміння, Київ, 25 травня 2019
Олег Мартиненко, Українська Гельсінська спілка з прав людини, Київ, 4 червня 2019
Діана Проценко, Національна асоціація медіаторів України, Київ, 3 червня 2019

Організації, які взяли участь у семінарі з обговорення результатів дослідження (для центральних ОГС), 18-19 лютого 2019 р., Київ

Українська Гельсінська спілка з прав людини, Київ
Центр інформації про права людини, Київ
Правозахисний центр громадських досліджень, Київ
Східноукраїнський центр громадських ініціатив, Київ
Коаліція «Справедливість заради миру на Донбасі», Київ
Кримська правозахисна група, Київ
Міжнародна жіноча ліга за мир та свободу, Київ
Центр «Жіночі перспективи», Львів
«Театр для діалогу», Київ
«Країна вільних людей», Київ
«Карітас України», Київ
Національна Асоціація медіаторів України, Київ
«Простір Гідності», Київ
Мережа фасилітаторів діалогів, Київ
«Основи Свободи», Київ
Одеська обласна група медіації, Одеса
Ліга медіаторів України, Київ
«Сприяння міжкультурному співробітництву», Одеса
Інформаційно-дослідний центр «Інтеграція та розвиток», Київ
АВР «Альтернатива насильству» в Україні, Одеса
«Центр зростання громад», Київ

«Ініціатива за мирні зміни», Київ
Civil Peace Service (forum ZFD) програма в Україні, Одеса
Мережа International Alert, Київ
Творча група курсу «Культура добросусідства», ХНПУ імені Г.С.Сковороди, Харків
Глобальне партнерство із запобігання збройних конфліктів (GPPAC), Київ

*Організації, які взяли участь у семінарі з обговорення результатів дослідження
(для регіональних та низових ОГС), 7-8 лютого 2019 р., Київ*

«Країна вільних людей», Київ/Краматорськ
«Народний контроль», Костянтинівка, Донецька область
«Truth hounds», Харків/Київ
Благодійний фонд «Слов'янське серце», Святогірськ, Донецька область
«Територія ініціатив», Рубіжне, Луганська область
«Офіс Реформ», Бахмут, Донецька область
«Український розмовний клуб «Файно», Краматорськ, Донецька область
«Українська миротворча школа», Харків
Центр соціальних ініціатив і розвитку, Одеса
Ініціатива «Донбаський діалог», Донецьк/Святогірськ, Донецька область
Благодійний фонд «Суспільні ресурси та ініціативи», Чернівці
«Yaranimotion», Миргород, Полтавська область
«APP Східного Донбасу», Северодонецьк, Луганська область

Додаток 2. Вибрані джерела щодо громадянського суспільства та розбудови миру в Україні

Tatiana Kyselova, “Professional Peacemakers in Ukraine: Mediators and Dialogue Facilitators before and after 2014,” *Kyiv Mohyla Law and Politics Journal* 3, no. 1 (2018): 117-36, <https://md.ukma.edu.ua/publications/>

Тетяна Кисельова, «Розуміючи діалог: Аналітичний звіт за результатами опитування учасників діалогів в Україні» (Київ: Центр досліджень медіації та діалогу, 2018); <https://md.ukma.edu.ua/publications/>

Тетяна Кисельова та Джулія фон Добенек, «Діалоги на рівні громадянського суспільства в Україні: основні тренди та ризики» (Франкфурт-Одер: Центр Медіації Миру, 2017), <https://md.ukma.edu.ua/publications/>

EU Roadmap for Engagement with Civil Society in Ukraine 1918-2020, https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/59934/ukraine-eu-country-roadmap-engagement-civil-society-2018-2020_en

Л. Паливода, Вінніков, О., Купрій, В., *Громадянське суспільство України – Звіт за результатами дослідження* (Київ, 2016), <http://dhrp.org.ua/uk/publikatsii/1167-20160421-ua-publication>

Report «The Dynamics of the Public Sector Development in the East of Ukraine», Global Office NGO, 2018, <http://globaloffice.org.ua/en/doslidzhennya-goeast-dinamika-rozvitku-gromadskogo-sektoru-shodu-ukrayini/>

Obstacles to Women’s Meaningful Participation in Peace Efforts in Ukraine, Women’s International League for Peace and Freedom, 2017, https://wilpf.org/wp-content/uploads/2017/04/UKRAINE.UPR_JointSubmission-30-Mar-2017.pdf

Civic Engagement Poll, USAID, 2017, <https://dif.org.ua/uploads/pdf/17388921135a2ea86ba91ea7.14461295.pdf>

USAID Ukraine Civil Society Sectoral Assessment, 2017, https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00TDQ5.pdf

Natalia Shapovalova, *Assessing Ukrainian Grassroots Activism Five Years after Euromaidan* (Carnegie Europe, 2019), https://carnegieendowment.org/files/2-6_Shapovalova_Five_Years.pdf

Anna Bulakh, *Mapping “Supporting Ukraine’s Security Sector Reform”*, RKK ICDS, 2018, https://icds.ee/wp-content/uploads/2018/05/ICDS_Analysis-Security_Sector_Reform_in_Ukraine-Anna_Bulakh-February_2018.pdf

UN, EU, World Bank *Ukraine Recovery and Peacebuilding Assessment, Volume 1 and 2*, <http://www.un.org.ua/en/publications-and-reports/un-in-ukraine-publications/3738-ukraine-recovery-and-peacebuilding-plan-volume-2>

DRA, *Усиление роли гражданского общества на Донбассе* (2017), 21, https://www.austausch.org/files/DRA/Fotos/Aktuelles/2017_DRA_Donbas_Web_ru.pdf

Українська миротворча школа, *Стратегії трансформації і превенції прикордонних конфліктів в Україні 2014-2015*, <https://peace.in.ua/strategiji-transformatsiji-i-preventsiji-trykordonnyh-konfliktiv-v-ukrajini-zbirka-analitychnyh-materialiv-2014-2015/>

Катерина Гусєва, Діана Проценко, Як? Де? Коли? Працює діалог: Практичний посібник, Координатор проектів ОБСЄ (2019) <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/422831>

Стандарти діалогу: визначення та принципи, ІМіП (2018), <https://drive.google.com/file/d/1Is9DsqMb0aOH8Dy6YSZRuQiDXBD3M4yv/view>

Діалог у громадах: Рекомендації для органів місцевого самоврядування, ІМіП (2018), <https://issuu.com/ipcg/docs/imip-dialoge-print>

Litra, Leonid, Ivan Medynskyi, and Kateryna Zarembo. “Assessing the EU’s Conflict Prevention and Peacebuilding Interventions in Ukraine.” Kiev: Institute of World Policy, 2016, <http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2018/01/Case-Study-Report-Ukraine.pdf>

Civic Education in Ukraine, Eastern European Network for Citizenship Education, 2017 https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/171108_citizenship-education-Ukraine-ukr_YB.pdf

Guidance Note «Peacebuilding and Reconciliation in Ukraine», Protection Cluster http://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2018/05/Peacebuilding-And-Reconciliation_Guidance-Note_Final-ENG-1.pdf

ICPS Mapping of Dialogue Initiatives to Resolve the Conflict in Ukraine, http://icps.com.ua/assets/uploads/files/mapping_of_dialogue_initiatives_eng_.pdf

International Peacekeeping and the War in Eastern Ukraine: Are there any Points of Contact?, ICPS, 2016, <http://icps.com.ua/en/our-projects/publications/international-peacekeeping-and-the-war-in-eastern-ukraine-are-there-any-points-of-contact/>